

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**«Еліптичні речення в сучасному
мас-медійному дискурсі: стилістичні можливості
та структурні особливості»**

Студентки 2 курсу МУФЗ групи
Освітньої програми Філологія.
Українська мова та література
Спеціальності 035.01 Філологія.
Українська мова та література
Галузі знань 03 Гуманітарні науки
Ступеня вищої освіти магістра
Скічко Ірини Анатоліївни

Науковий керівник: Богатько В.В.
доцент, кандидат філологічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА В РІЧИЩІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	8-34
1.1 Публіцистика як окремий функціональний стиль мови і мовлення	8
1.2 Еліптичність як одна з ознак публіцистичного мовлення	20
1.3 Поняття «експресія», «експресивний синтаксис» як мовна й мовленнєва категорії в публіцистиці	27
1.4 Висновки	33
РОЗДІЛ II. СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕЛІПТИЧНИХ СТРУКТУР У ЗМІ	35-73
2.1 Еліптичні речення: структура, семантика, комунікативні особливості	35
2.2 Стилiстична доцiльнiсть, експресивний потенцiал елiптичних речень у публiцистичному мовленнi	47
2.3 Еліптичні речення в ролі газетних заголовків	50
2.4 Еліптичні конструкції питальної модальності в діалогічному й монологічному мовленні	68
2.5 Висновки	70
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	76

ВСТУП

Стилістичні уподобання сучасного суспільства найповніше, найоб'єктивніше віддзеркалює мова засобів масової інформації (ЗМІ), серед яких особливе місце належить пресі. Для газетної мови характерне змішування елементів різних стилів і водночас збереження її цілісності, що зумовлено виконанням функції впливу на читача, якій підпорядковані інформативна та естетична функції мови.

Першим цілісним дослідженням, присвяченим вивченню мови української публіцистики, стала праця М. А. Жовтобрюха «Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.)», у якій досліджено роль періодичної преси в історії української літературної мови, у становленні її сучасних орфографічних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і лексичних норм, у формуванні й розвитку української спеціальної термінології, а також у стилістичному збагаченні сучасної української літературної мови [35].

В українському мовознавстві в 70–80-х роках XX ст. дослідження газетно–публіцистичного мовлення помітно активізувалося, що зумовлено, очевидно, посиленням загального інтересу до проблем і засобів мови масової комунікації та інформації. Крім того, об'єктом аналізу, докладнішого чи вибіркового, газетна мова ставала завжди тоді, коли дослідники вивчали окремі факти української мови, порушували проблеми культури мовлення. Отже, мова преси згодом виділилася в самостійний об'єкт вивчення.

Українські лінгвісти в цей період створили низку колективних досліджень. Так, зокрема, у науковій праці «Мова сучасної масово-політичної інформації» [69] вивчено й теоретично узагальнено нагромаджений великий позитивний досвід масово-політичної інформації насамперед у колишній УРСР у таких аспектах: співвідношення загальномовних і специфічних засобів у мові масової інформації, роль художньої деталі, логічно-інформативна спрямованість публіцистики і її мовне забезпечення, емоційність та її крайній

вияв у мові публіцистики, стандарти необхідні й надлишкові, заклично-мобілізаційна роль заголовка в мові масової інформації, розмовне джерело як один із засобів постійного оновлення публіцистики.

Проблеми російського газетного мовлення 70 – 90-х років ХХ ст., його виражальні можливості досліджували Т. Г. Винокур [17], В. Г. Костомаров [59;60], К. О. Рогова [81], Г. Я. Солганик [90] та ін.

Темі широкого проникнення на сторінки газет елементів живого народного мовлення або розмовної мови, що забезпечує експресивність мови газети, присвячені окремі розділи таких праць, як «Мовна норма і стиль» М. М. Пилинського [74], «Розмовна лексика у мові преси» [75].

Питання експресивного синтаксису на основі різних жанрів публіцистичного стилю, передусім газетного, вивчали Богатько В. В. [6; 7; 13], М. О. Вівтонів [16], П. С. Дудик [26; 27; 28; 32], І. Я. Завальнюк [37; 38; 39; 40], М. М. Пилинський [73; 74; 75], С. М. Марич [67], А. І. Мамалига [65; 66], О. А. Сербенська [82], Л. І. Конюхова [55] та ін. На матеріалі українських газет описав структуру еліптичних речень В. І. Голоюх [20].

За останні десятиліття мова газет зазнала значних змін, спричинених реформуванням соціально-політичного життя, утвердженням української мови як державної, що сприяло зміні соціального статусу засобів масової інформації. Це потребує лінгвістичного аналізу сучасних тенденцій розвитку їхніх виражальних засобів, дослідження специфіки функціонування мовних одиниць у різних жанрах публіцистичного стилю. Окремі аспекти зазначеної проблеми порушувалися в наукових розвідках таких учених, як А. І. Мамалига [65], О. А. Сербенська [82]. Зокрема, О. А. Сербенська, вивчаючи мову преси кінця ХХ ст., робить спробу системного опису й різнопланового аналізу (лінгвістичного, соціологічного, психологічного) явищ публіцистичного мовлення як певного естетичного стереотипу, що залежить від дії соціальних чинників. Дослідниця довела, що в мові газет віддзеркалюються тенденції розвитку загальнолітературних норм української мови.

Актуальним завданням українського мовознавства є дослідження сучасних живомовних процесів, адже саме мова ЗМІ є показником динаміки розвитку мовних норм. Сприймаючи все нове, що з'являється в усному мовленні, мова газети подає багатий матеріал для спостережень і над новими синтаксичними процесами, що відбуваються в сучасній українській мові.

Актуальність дослідження зумовлена потребою цілісного аналізу явищ еліпсису, репрезентованих в українських ЗМІ, стилістичних функцій речень, породжених цими явищами.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні семантичної структури та стилістичних функцій еліптичних речень у мові української публіцистики. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання:

- з'ясувати основні ознаки й тенденції розвитку мови української публіцистики;
- проаналізувати структурні й семантичні особливості еліптичних речень;
- визначити функціонально-стилістичні можливості еліптичних структур;
- проаналізувати типи еліптичних конструкцій, указано на особливості оновлення їхньої структури;
- окреслити коло значень, виражених за допомогою еліптичних речень-заголовків;
- з'ясувати особливості творення експресивного ефекту за допомогою еліптичних структур.

Об'єктом дослідження є еліптичні речення в українському газетному мовленні.

Предметом дослідження є стилістичні функції еліптичних речень, які вони виконують у газетному тексті залежно від своєї структури, семантики й комунікативного спрямування .

Основним **методом** дослідження в магістерській роботі є функціонально-стилістичний, що передбачає аналіз мовних фактів в умовах їхнього

конкретного функціонування. Використано також описовий метод і прийоми компонентного аналізу.

Джерельною базою дослідження слугувала українська преса кінця ХХ – початку ХХІ ст., зокрема таких, як «Молодь України», «Голос України», «Вінниччина», «Аргументи і факти». Проаналізовано близько 700 еліптичних речень, дібраних із зазначених джерел.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано в доповідях на ІІ Всеукраїнській студентській заочній науковій конференції «Функціонування мовних одиниць у художньому та масмедійному дискурсах», м. Київ, 2 квітня 2020 року); ІІ Регіональній студентській науково-практичній конференції «Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку» (м. Вінниця, 2 квітня 2020 року); V Всеукраїнській науково-практичній Інтернет–конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Актуальні проблеми сучасної мовної та літературної освіти в середніх навчальних закладах» (м. Вінниця, 14 травня 2020 року); VII Міжнародній науково-практичній конференції (25–27 березня 2020 року: The 7–th International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education» (March 25-27, 2020) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020).

Публікації. Основні положення магістерської роботи викладені в таких одноосібних публікаціях автора:

– **Скічко І.** Виразальні можливості експресивних синтаксичних засобів у сучасній українській публіцистиці. *Методичний пошук учителя-словесника: зб. наук.-метод. Статей студентів і магістрантів.* Вип. 8 / відп. ред. А. П. Віннічук. Вінниця : «Твори», 2020. С. 75–82;

– **Скічко І.** Структурно-семантичні особливості еліптичних конструкцій в українському газетному мовленні (за матеріалами вінницьких газет). *Філологічні студії : збірник наукових праць студентів і магістрантів факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; відп. ред. І. В. Гороф'янюк.* Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. С. 98–104;

– **Богатько В., Скічко І.** Функціональні параметри й експресивний потенціал речень з еліпсованим присудком у газетних текстах. The 7th International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education» (March 25-27, 2020) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. P. 210-215.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота (повний обсяг – 84 с.) складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (103 позиції).

РОЗДІЛ І.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПУБЛІЦИСТИКА В РІЧИЩІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1 Публіцистика як окремий функціональний стиль мови і мовлення

Як і кожному іншому функціональному різновидові мовлення, публіцистиці властивий певний комплекс специфічних рис – лексико-семантичних, фразеологічних, граматичних, особливо синтаксичних. Вони становлять мовну своєрідність цього функціонального стилю. Публіцистика виступає особливою стилістичною підсистемою в загальній мовній макросистемі.

Специфіку кожного стилю та його функціональну зорієнтованість визначають власне-мовні й позамовні (інтралінгвістичні й екстралінгвістичні) чинники. Перші з них представлені всією сукупністю мовних засобів, уживання яких зумовлене метою вислову [54, с. 17]. У публіцистичному спілкуванні встановлюються особливі стосунки між учасниками мовленнєвого акту. Їх кваліфікують дослідники як нерівноправні, дистантні, офіційні. Переважає підготовлений відбір засобів вираження й писемна форма реалізації мовлення [92, с. 30]. Відсутнє повне узгодження між соціальними ролями і функціями комунікантів. Реалізуючи певні ілокутивні цілі, мовець звертається до гіпотетичного адресата, прогнозуючи бажаний перлокутивний ефект. Публіцистичний текст виступає комунікативним актом або їх послідовністю, зафіксованою на письмі, коли мовець враховує віддаленість і певну невизначеність адресата, які становлять своєрідність організації публіцистичного тексту.

Щоб стався мовленнєвий акт, мовець повинен уявляти собі змістове поле реципієнта в момент впливу і після нього, тобто уявляти собі характер і спрямування тих змін у змістовому полі реципієнта, яких він повинен досягнути внаслідок впливу. Отже, ефективність масової комунікації залежить насамперед від адекватного уявлення комунікатора про те, на кого і як саме він

впливає своїм публіцистичним текстом. Однак саме цих знань мовцеві часто або ж бракує, або уявлення про адресат мовлення є тільки інтуїтивним [78, с. 38-39]. Журналістові доводиться звертатися не до безликої аудиторії, нереального пересічного читача, а орієнтуватися на певну групу людей, зважати на їхні інтереси й пріоритети та відповідно організовувати власне мовлення.

З погляду теорії мовної комунікації мовлення виконує такі функції:

- 1) референційну – повідомлення конкретної інформації про події, факти, явища;
- 2) поетичну – образне втілення висловленого;
- 3) емотивну, яка знаходить свій вияв у ставленні мовця до того, про що йдеться в повідомленні;
- 4) конативну – коли забезпечується орієнтація вислову на конкретного адресата;
- 5) фатичну, котра полягає у встановленні контакту між комунікантами;
- б) металінгвістичну – передбачає перевірку того, чи користуються учасники комунікації однаковим кодом [63, с. 52].

У процесі масової комунікації автор газетного тексту, керуючись ілюквативним завданням, щонайбільше орієнтується на виконання референційної, емотивної та фатичної функцій. З огляду на потребу донесення інформації й переконання адресата в правильності поглядів автора тексту виявляється особливо важливим ставлення мовця до висловленого. Тому компоненти тексту часто мають виразно оцінний характер. Зв'язок між комунікантами в такому мовленнєвому акті послаблений. Виконання конативної функції стає менш значущим, бо мовець орієнтується на широке коло адресатів, хоч приблизно прогнозує їх інтелектуальний рівень, соціальний статус, сфери зацікавлення. Ці та інші чинники враховують у процесі вибору об'єкта зображення, конкретного газетного жанру – аналітичної статті, короткої замітки, фельетону тощо, і навіть зовнішнього оформлення газетного матеріалу.

Унаслідок нерівноправності, дистантності комунікантів ускладнюється виконання металінгвістичної функції. Автор нерідко створює текст без урахування корегувальної ролі слухача. Хоча читач і може взяти участь в обговоренні газетного матеріалу, така реакція адресата мовлення не впливає на

організацію газетного тексту, що виступає об'єктом обговорення чи оцінки. Висловлені читачем зауваження чи побажання можуть враховуватися тільки під час написання наступних статей і впливають на прогнозований автором газетного тексту образ читача. Однак засобами масової інформації долається бар'єр між учасниками масової комунікації. Телебачення (частково й радіо) прагне таку спрямованість усе ж хоч би частково обмежити, даючи інколи глядачам (слухачам) змогу звернутися по контактному телефону й поставити питання тому, хто виступає – під час виступу чи після нього [1, с. 14]. Практику безпосереднього спілкування з читачами впроваджують і газетні видання: до редакцій запрошують гостей, які відповідають на телефонні дзвінки читачів, започатковують рубрики, які спрямовані на з'ясування конкретних питань від конкретного читача, що створює враження індивідуального спілкування.

За словами Г. Я. Солганика, у газетно-публіцистичному мовленні (також і в публічному, ораторському) антиномія «мовець – адресат мовлення» вирішується на користь останнього. Газетне мовлення – це насамперед мовлення, яке покликане впливати на інших; тому максимально враховують у ньому інтерес і зручність адресата. Мовлення газети має бути комунікативно загальнозначущим, тобто зрозумілим, точним, лаконічним і виразним [103, с. 11–12].

У процесі інтерпретації будь-яких одиниць публіцистичного тексту треба враховувати відмінність між звичайною та масовою комунікацією. Найпростіша модель комунікації передбачає участь двох партнерів, які обмінюються думками. Кількість учасників мовленнєвої комунікації може зростати й досягати мільйонів осіб. Однак у такому разі змінюється характер партнерства між учасниками мовленнєвої комунікації [1, с. 12]. На думку Г. Г. Почепцова, елементарний комунікативний ланцюжок тоді виявляється розірваним, тому, що адресат мовлення може долучатися або й не долучатись до процесу. Оскільки ж текст створюється з опорою на ідеалізоване уявлення про адресата, справжні потреби читача чи слухача можуть не збігатися з уявленнями мовця про них. У такому разі акт комунікації не відбудеться.

Отже, масові комунікативні процеси – це комунікація з модельованим мовцем адресатом, і від правильно обраної моделі залежить успішність комунікативного акту [76, с. 37].

З-поміж інших видів літературно-творчої діяльності людини публіцистику вирізняє те, що вона найбільш активно й негайно відгукується на щоденні суспільні потреби – економічні, політичні, культурно-освітні, на запити певних верств суспільства, партій, навіть на оригінальні вчинки й помисли окремої особи. Інформуючи читача про події, що сталися чи мають відбутися, публіцистика цілеспрямовано впливає на масову аудиторію. Основне її призначення – формування громадської думки, суспільно-політичної свідомості громадян. Вона покликана активізувати державні, господарські, громадські організації до сприйняття певних подій у загальнодержавному масштабі. Тон і дух публіцистики повинні відповідати новизні й масштабності завдань, які постають перед суспільством [36, с. 64].

Досліджуючи публіцистику як особливий різновид літератури, своєрідний за формою, підходом до дійсності, засобами впливу, Г. Я. Солганик указує на різні функції слова в художній літературі й публіцистиці, формування різних систем мовленнєвої виразності, різних прийомів здійснення задуму [90, с. 8].

Поетична функція слова, яка в художньому тексті є провідною, в публіцистичному мовленні виконує тільки допоміжну роль – допомагає реалізації насамперед референційної, емотивної та фатичної функцій мови. Якість, спосіб викладу цікавить автора газетного тексту насамперед як засіб впливу на читача, переконання його у правильності розв'язання певних проблем сучасного політичного, економічного чи культурного життя суспільства. Тому не можна порівнювати художню цінність публіцистичних і художніх текстів, навіть створених у той самий часовий період, хоч би з огляду на те, що публіцистичне слово є актуальним переважно тільки для того часу, коли воно з'явилося.

Спрямованість функціональних стилів передбачає опис різних фактів у всіх сферах життя і людської діяльності. Тому, за словами М. М. Пилинського, «суспільні фактори наочно впливають на зміну частини літературних норм, на їх старіння і на появу нових нормативних реалізацій, а також визначають типи та інтенсивність цих змін. Темпи нормативних змін, однак, не збігаються повністю з темпами суспільного розвитку, а залежать ще й від ступеня виробленості літературної мови, давності та стійкості її літературних традицій» [74, с. 28]. Отже, зміна соціальних чинників призводить до неминучої зміни в організації функціональних стилів мови, оскільки вони виступають продуктом.

Найчутливішим до екстралінгвістичних передумов розвитку мови є публіцистичний стиль, бо «преса, радіо, телебачення якнайтісніше пов'язані з повсякденним життям суспільства, вони активно відбивають усі характерні ознаки мовного процесу доби» [26, с. 5]. Теорія і практика публіцистики ґрунтується на сучасному розумінні ролі й місця ЗМІ. Вони сприяють формуванню суспільства в цілому, виконуючи в ньому функцію зв'язку. Газетні тексти, як будь-який засіб комунікації, зумовлені екстралінгвістичними факторами (ситуативна конкретність, пресупозиція, національно-культурна традиція). Адже загалом мовна діяльність, за визначенням Ф. де Сосюра, «різноманітна й різнорідна». «Тісно пов'язана з багатьма галузями, вона є водночас і фізичною, і фізіологічною, і психічною; крім того, вона належить до царини індивідуального та царини суспільного» [91, с. 20]. Водночас вплив позамовних чинників на мовні засоби публіцистичного стилю відбувається опосередковано.

Розвиток преси залежить від розвитку суспільства, стосунків між його членами, соціальних, політичних та економічних чинників, оскільки вона виступає засобом масової комунікації, засобом передавання соціальної інформації, на шляхах якої можуть з'являтися різноманітні бар'єри. До таких перешкод належать фізичні, семантичні, психологічні, соціально-психологічні, гносеологічні, економічні, політичні та ідеологічні умови, які впливають на

сприйняття, розуміння, запам'ятовування, засвоєння й перетворення в практичній діяльності людей донесеної до них інформації [78, с. 17].

На думку М. А. Жовтобрюха, значення періодичної преси в розвитку літературної мови залежить від тієї ролі, яку вона відіграє в суспільному житті. Розвиток преси невіддільний від економічного, політичного й культурного життя народу. Тому поживлення суспільного життя позитивно відбивається на розвиткові періодичних видань [35, с. 3]. Тепер ЗМІ і, зокрема, преса змінюють свої функції в житті суспільства.

За часів тоталітарного режиму преса виконувала передусім функцію речника влади, виступала для всіх ідеологічним орієнтиром, який не підлягав критиці. Метою газетного тексту тоді було проголошення певних принципів, трибунні заклики до виконання наказів партії. Зміст газет нерідко передбачав читач, який часто не сприймав цього змісту як джерела інформації, бо повідомлюване не відповідало дійсності. За таких умов адресат комунікації усвідомлював, що пропозиція висловлення може не відповідати дійсності, отже, не виконується одна з основних умов успішності мовленнєвого акту.

На думку К. А. Рогової, з основними функціями публіцистичного мовлення співвідноситься така якість багатьох публіцистичних текстів, як уведення до них відкритого авторського Я: ведення оповіді від першої особи, використання різноманітних засобів «персоніфікації» поглядів автора тощо [81, с. 6]. Отже, у таких публіцистичних текстах набуває особливого значення образ автора та його позиція. Але успішність акту масової комунікації тепер залежить значною мірою і від відвертості мовця, бо узгодження мовленнєвого акту з інтенційним станом суспільство визнає обов'язковим для мовленнєвих дій. За тоталітарних умов висловлене в газетному тексті часто не відповідало бажанням і потребам мовця, тобто ілюктивні цілі висловлення не відповідали інтенційному стану свідомості мовця. Адресат мовлення, який знав про реальний стан дійсності й обставини мовлення, сумнівався у відвертості і щирості журналіста, звертав увагу не тільки і не стільки на висловлене, скільки на невисловлене, шукаючи правдивої інформації «між рядками». Отже, в

умовах обмеження свободи слова, прямої залежності засобів масової інформації від влади між мовцем і адресатом мовлення встановлювалися специфічні стосунки, за яких комунікативний акт часто не сприймався як успішний.

На сьогодні пресі властива різноманітність поглядів, міцніший зв'язок із різними соціальними групами в суспільстві. Це сприяло змінам комунікативної настанови, а отже, й змінам у мовних засобах реалізації основної мети публіцистики – «актуальному висвітленню громадсько-політичних і всіх інших проблем сучасності» [26, с. 19]. Відкрита диференціація суспільства спричинила диференціацію газетних видань, орієнтованих на певне коло читачів. Нині журналіст часто орієнтується не на безликого читача загалом, а на читача певної газети, який належить до певного соціального стану, має певний обсяг знань, свої визначені інтереси й пріоритети.

У формуванні функціонального стилю як «суспільної типізованої моделі мовного вжитку» помітну роль відіграє фактор об'єктивного часу, «який зумовлює разом з іншими факторами розвиток форм суспільної свідомості, соціального розвитку суспільства, розширення сфер суспільної діяльності» [51, с. 28]. Це означає, що кожен стиль залежно від часу зазнає змін, розвивається, набуваючи і втрачаючи певні характеристики. Загалом розвиток публіцистичного стилю більше, ніж наукового чи ділового, безпосередньо залежить від розвитку суспільства. Особливо це стосується мови ЗМІ. Як зауважував В.В. Виноградов, «масова комунікація, зобов'язана своїм розвитком у сучасному суспільстві багатьом технічним завоюванням, нерідко відображає складні форми мовленнєвого спілкування і взаємодії, структурні своєрідності того суспільства, у якому вона відбувається» [15, с. 63]. Відповідно, саме в публіцистичних текстах помітна більша змінність стилістичних засобів [85, с. 10], що викликає особливий інтерес до публіцистики у зв'язку з дослідженням розвитку функціональних стилів. Однак у функціонуванні публіцистичного стилю загалом, і його газетного жанру зокрема, стають очевидними загальні тенденції, що реалізуються в конкретних мовних фактах. Як особливий функціональний стиль, що перебуває на межі художнього й

нехудожнього тексту [92, с. 13], публіцистика залучає для своїх потреб елементи інших стилів мови.

У газетно-публіцистичному мовленні «представлені всі стилі літературної мови: інформаційна хроніка, використана в урядових постановах, резолюціях, дипломатичних документах і под., тобто в офіційно-документальному різновиді публіцистичного мовлення; численні статті про науково-технічний прогрес і т. ін., які відповідають вимогам наукового стилю...» [69, с. 7].

Журналісти сьогодні, маючи мільйонні аудиторії, орієнтуючись на їхні запити, мовленнєві стереотипи й на наявні виражальні можливості мови, прагнуть, звичайно, до найраціональнішого оформлення газетно-журнальних матеріалів. У публіцистичному різновиді писемного мовлення, як і в усіх інших різновидах мови (розмовно-побутовому, науковому і т. д.), простежуємо більшу чи меншу інтерференцію іностильових мовних засобів, їхнє взаємопроникнення і взаємодію. Оскільки сфери спілкування не є чимось відокремленим, замкненим, не можуть бути відокремленими і стилі літературної мови, які обслуговують потреби різноманітних сфер спілкування. Загалом «взаємовплив і взаємопроникнення стилів вирізняє стилістичну систему української мови на сучасному етапі» [53, с. 17].

За висловом В. Г. Адмоні, «газети залишаються все ж практично базою всіх інших засобів масової комунікації». Адже, якщо в царині новин і в показі подій сьогодення лідирують, безумовно, телебачення й радіо, то в осмисленні цих подій, «в розгорнутій інформації з усіх параметрів господарчого і культурного життя, газети й журнали залишаються незамінними» [1, с. 44- 45]. Мові газети належить особливе місце в системі публіцистичного стилю, бо вона поєднує в собі риси книжно-писемного й усно-розмовного мовлення, орієнтується на мовленнєві навички масового читача, а тому позбавлена консервативності, відрізняється легкою проникненістю для розмовних, іншомовних елементів, неологізмів тощо [94, с. 25].

Публіцистичний стиль характеризується великою жанровою різноманітністю. Це ускладнює його лінгво-стилістичне дослідження, бо кожен

газетний жанр (замітка, стаття, нарис, фельєтон, інтерв'ю тощо) послуговується своїми особливими засобами впливу на читача. Мовець породжує, а адресат сприймає тексти кількох типів: 1) інформативні тексти; 2) тексти-коментарі; 3) тексти оціночного типу [92, с. 19]. Водночас мова всіх газетних жанрів має спільні риси, а форма викладу співвідноситься зі змістом мовлення та його комунікативним завданням. «Незважаючи на велику різноманітність жанрів і творчих почерків журналістів, – наголошує А. В. Швець, – мова газети являє собою певну єдність, що характеризується певними, властивими тільки їй мовними особливостями» [94, с. 31].

Різноманітність не руйнує загальної цілісності стилю, яка визначається насамперед комунікативним спрямуванням публіцистичних текстів, особливими ілюктивними цілями мовця: донести достовірну інформацію й переконати адресата мовлення. До всіх сфер відображення цей стиль підходить насамперед з погляду інформативності, тобто повідомлення. Для досягнення цієї мети потрібна динаміка, лаконізм, строгість виразу, чіткість і стрімкість фрази, висловлення, абзацу, об'єднання цих засобів при мінімумі «описовості», розволікості [4, с. 5]. З потребою виконувати інформативну функцію та функцію формування громадської думки пов'язані особливості стилю публіцистичних текстів, яким властива посиленна логізація та емоційна виразність викладу.

З розвитком публіцистичного стилю виділяють дві протилежні тенденції, які впливають на відбір стилістичних засобів і організацію тексту. З одного боку, діє тенденція до утворення типових для певного стилю конструкцій і зворотів, до типізації словосполучень, що призводить до виникнення функціонально-прикріплених штампів. З іншого боку, виявляється прагнення мовця усунути штампи, урізноманітнити мовлення власними словесними зворотами [85, с. 12]. Перша тенденція в розвитку публіцистики спрямована на те, щоб зробити її мову зрозумілою, доступною, такою, яку легко сприймає читач. Тенденція до увиразнення, урізноманітнення газетного мовлення викликана необхідністю зацікавити читача, зробити повідомлення актуальним

для нього, вплинути на його почуття, викликати потрібні асоціації. Тому в газетних текстах виявляється яскрава оцінність і експресія мовних засобів.

На думку О. П. Сквородникова, баланс двох складників сучасної публіцистики (стандарту й експресії) зсувається останнім часом у бік експресивності [89, с. 564].

Публіцистика постійно потребує експресивних одиниць, однак публіцистична експресія має виразний соціальний характер [90, с. 8]. Це пов'язано з тим, що вплинути на читача й домогтися зміни його переконань можна лише досягнувши відповідного експресивного ефекту, тобто викликати в реципієнта тексту потрібні емоції. У таких контекстах особливого значення набуває якість мовного оформлення висловлюваного, а мовна компетенція журналіста виступає однією з основних професійних якостей.

За умови становлення української мови як державної та з огляду на значний вплив, який справляють ЗМІ на мовленнєву практику носіїв мови, тексти періодики мають слугувати зразком стилістичної вправності, бути позбавленими нелітературних елементів, здатними якнайактивніше впливати на розумову й емоційну сферу читачів. «Всупереч загальній думці, – зауважують автори колективної монографії, – лихом газетної мови є не стандарт, а «погана» експресія – тобто така, що безліч разів повторена, сама стала стандартною» [68, с. 16].

Отже, специфічна виразність, будучи регулярно повтореною, стає стереотипною, узуальною образністю, яку сприймає адресат мовлення як штамп.

Вирішальним чинником досягнення потрібного експресивного ефекту виступає стилістичне сприйняття автором тексту певних прийомів, які колективно усвідомлюються як виразні. У разі некритичної оцінки певного мовного засобу експресивне завдання виконують штампованим стилістичним прийомом, який відповідно оцінює адресат мовлення. Ідентифікація штампа адресатом являє собою своєрідний негативний ефект невиправданого очікування [92, с. 24], викликає в нього розчарування .

У читача газети ще до прочитання конкретного матеріалу сформувався певний образ якісного публіцистичного тексту; читач заздалегідь налаштований на сприйняття статті, якій властивий високий рівень експресивності, виразний образ авторського Я. Використання мовних штамів призводить до різкого зниження експресивності, послаблення читацької уваги, нівелювання авторської індивідуальності. З погляду сприйняття тексту мовний штамп часто виступає перешкодою, «шумом» у комунікативному акті, породжує незапланований негативний ефект впливу на адресата мовлення, тобто викликає негативне ставлення до прочитаного й відповідну поведінку, не бажану для мовця [52, с. 13]. Серед таких відтворюваних автором статті формул газетного мовлення А. В. Швець виокремлює значну кількість розмовних структур, які міцно закріпились у мовленні газети в цілому чи стали прикметою деяких газетних жанрів – у зв'язку з експресивністю розмовних форм [94, с. 31].

Потреба переконати читача у правильності авторської позиції зумовлює вживання експресивних одиниць. Експресивні засоби в мовленнєвій комунікації виступають як допоміжні, оскільки з допомогою них «виражають думки, емоції та оцінки мовця, пов'язані з предметом думки, тобто суб'єктивні аспекти сприйняття світу і взаємодії з ним людини» [25, с. 15].

Експресивність являє собою сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують їй здатність виступати в комунікативному акті засобом вираження суб'єктивного ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення. С. Я. Єрмоленко в енциклопедичному виданні пропонує таке визначення експресивності: «Властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення і до повідомлення, і до адресата» [94, с.170]. Дослідниця наголошує, що «як семантико-стилістична категорія експресивність виявляє зв'язок з емоційністю, логічною оцінністю, стилістичним значенням, проте не ототожнюється з названими

поняттями. Емоційне в мові завжди є експресивним, але не кожне експресивне явище належить до емоційних» [94, с. 170].

Тенденція до експресивності публіцистичного мовлення виявляється на лексичному, фразеологічному й синтаксичному рівнях. На рівні сприйняття експресія виявляється як така властивість мовного знака, за наявності якої він сприймається не автоматично, а безпосередньо впливає на уяву адресата й на його емоційне сприйняття [24, с. 12].

Виразний експресивний ефект досягають тоді, коли мовець неочікувано трансформує усталене словосполучення, бо прагматична сила висловлення безпосередньо залежить від його неочікуваності [6, с. 31].

Експресивність викладу на рівні синтаксису створює вживання емоційно-експресивних конструкцій, що мають своїм корінням розмовно-побутове мовлення і виконують у публіцистичному тексті тільки їм властиві функції.

1.2 Еліптичність як одна з ознак публіцистичного мовлення

Еліптичні конструкції в дослідженнях вітчизняних синтаксистів посідають значне місце, проте не мають однозначної класифікації. Одні лінгвісти зовсім не виділяють їх серед неповних (О. М. Пешковський, О. О. Шахматов, О. М. Гвоздев, І. Г. Чередниченко), інші вважають ці структури різновидом неповних речень, поряд з контекстуальними і ситуативними (П. С. Дудик, В. В. Бабайцева). Еліптичні конструкції визначають і як окрему групу речень, що характеризуються відносною неповнотою формально-граматичного складу, і як самостійно вживані речення особливого типу, специфікою структури яких є відсутність дієслівного присудка. Нарешті, висловлюється погляд, що еліптичні конструкції – це особливий тип речень, які займають ніби проміжне положення між повними і неповними. Але цілком переконливими є аргументи на користь положення, згідно з яким відсутність підпорядковуючих і наявність залежних членів речення створює, з одного боку, граматичну не повноту, а з другого – значення відсутньої граматичної ланки підказується семантикою наявних компоненту, що допомагає зрозуміти дані конструкції й поза контекстом, у відриві від конкретної ситуації мовлення. У цьому полягає відмінність еліптичних речень від звичайних неповних [19, с. 21].

Еліптичні речення (від грецького слова *ellipsis* – «випущення, опущення, пропуск») – особливий структурний різновид неповних речень. Еліптичними є речення, в яких уявлення про відсутній елемент їх структури безпосередньо випливає з лексико-граматичних особливостей цих речень, підказується за їх значенням і формою. Якщо звичайні, власне неповні речення (з пропущеним повним або другорядним членом) не зрозумілі у відриві від конкретної ситуації і поза контекстом, тобто поза смисловими зв'язками з іншими реченнями, то еліптичні речення і в таких умовах є не менш «повні» за смыслом, ніж численні формально повні речення. «Опущення» (еліпсис) члена речення є для них відносно постійною структурною рисою і не створює, неповноти їх змісту [29, с. 19].

Еліптичні речення – це тільки один із різновидів неповного речення як особливої синтаксичної конструкції. Еліптичні речення – це лиш відносно неповні конструкції, їх неповнота є однобічною, тільки граматичною, синтаксичною. Тим самим еліптичні речення утворюють своєрідну групу неповних речень, найчастіше двоскладних з неназваним (еліпсованим, тобто не із свідомо випущеним) присудком, його частиною, зрідка підметом або додатком (при наявному і синтаксично залежному від нього означенні), або ж еліптичні речення – це лише різновид неповних односкладних речень з еліпсисом головного члена чи його частин. *Еліптичними* є такі граматично-неповні речення, в яких уявлення про неназваний член речення безпосередньо встановлюється з їх власного змісту і граматичної будови, насамперед із семантики і форми синтаксично залежних слів (слова). Наприклад: *Крізь простір і час* (Молодь України, 22.03.20); *Геній проти схем* (Голос України, 12.01.19); *Елеватори – на сучасні музеї* (Вінниччина, 25.05.20).

Це приклади лише деяких типів еліптичних конструкцій. Уже побіжний аналіз таких речень дозволяє дійти важливого висновку: семантика формально відсутнього члена в еліптичному реченні усвідомлюється не цілком окреслено (як у власне-неповних реченнях), а тільки (що дуже важливо для розуміння їхньої сутності) варіативно, синонімічно, приблизно. Якщо, наприклад, перше з наведених речень *Крізь простір і час* оформити як граматично повне, то воно могло б мати дієслово-присудок **пролетіти, промайнути** та інші. Тому еліптичні речення хоч і сприймаються на фоні повних, все ж вони не цілком адекватні їм навіть за змістом. Це також вирізняє еліптичні речення від власне-неповних конструкцій. Неповними еліптичні речення є тільки формально, вони становлять функціонально вмотивоване відхилення від синтаксично провідної схеми повного речення. Своїм же змістом еліптичні речення не менш достатні, ніж граматично повні конструкції. Тому їх і необхідно виділяти в окремий різновид неповних речень, об'єднаних для зручності під назвою еліптичних. Вони становлять досить усталені мовні форми, які використовуються для задоволення певних потреб у виразі певної думки.

Еліпсис присудка чи іншого члена речення зумовлюється граматично-змістовими причинами і функціональним спрямуванням мовних актів, і тому такий еліпсис є специфічною ознакою певного типу висловлювань.

Еліптичні речення доцільно класифікувати за двома категорійними ознаками: а) за синтаксичною природою та семантикою еліпсованого (неназваного) в них члена речення; б) за своєрідними особливостями внутрішньо-синтаксичної будови еліптичного речення, тобто за характером сполучення в них слів і словоформ, окремого слова чи окремої словоформи, з якої витворилось еліптичне речення і яка робить можливим самий еліпсис члена речення (або його частини). Зазначені якості еліптичних речень семантично і формально увиразнюють цей різновид синтаксичних конструкцій – двоскладних і односкладних [14, с. 10].

П. С. Дудик [30, с. 19–28] класифікує еліптичні речення так:

1. Речення з еліпсисом присудка (або головного члена односкладного речення), що має значення дієслова руху, пересування в просторі. З погляду структурного такі речення найчастіше становлять сполучення постпозитивної або препозитивної обставини з підметом – при можливій наявності залежно від них означень; підмет може випускатися, якщо він ясний із змістового зв'язку еліптичного речення з попередніх речень.

Серед еліптичних речень цього типу доцільно виділити структури з наявним підметом і додатком при можливій наявності обставини. Еліпсований присудок сприймається із значенням швидкої дії з інтенсивним початком на зразок **схопити, кинути, вдарити**. Значення дії сприймається не прямо, а через об'єкт, на який вона прямо чи посередньо спрямована, або через знаряддя, яким здійснюється. Головна увага при вимові таких структур концентрується на деталях руху, на таких об'єктах, які виражені другорядними членами, напр.: *Люди – в двері* (Голос України, 3.04.20); *А люди – за гроші, і, як вітром здуло* (Молодь України, 16.05.20).

2. Речення з еліпсисом присудка (або головного члена односкладного речення) переважно спонукальної чи питальної модальності. Такі еліптичні

конструкції виражають наказ, просьбу, побажання, заклик, привітання, прокляття, подяку, запитання. Частина їх – це типові формули військових, спортивних команд.

У більшості випадків такі еліптичні структури лаконічні, усталені багатовіковою практикою вживання, часто застосовувані й емоційні. При вимовлянні структур із значенням побажання, привітання, наприклад: *Доброго ранку!* (Голос України, 6.01.20); *Стіни – на місце!* (АіФ, 2.03.19). Усвідомлюється відсутність дієслова, тому що іменник у родовому чи орудному відмінку сприймається придієслівно.

Групу еліптичних конструкцій становлять типові форми виразу вітання, прощання, побажання, подяки. Вони мають досить усталене морфологічне вираження, представлене тою чи іншою непрямою відмінковою формою (часто з прийменником) або прислівником, наприклад: *Всього доброго!* (Молодь України, 12.05.20); *Щасливо!* (Голос України, 15.08.20); *Добрий день!* (АіФ, 15.10.20).

3. Речення з еліпсисом присудка (головного члена односкладного речення), що має значення буттєвого дієслова. Цим еліптичним конструкціям властиві нульові форми повнозначного дієслова бути, що усвідомлюються у функції повноправного присудка, тобто своєму реальному буттєвому значенні або в окремих варіантах цього значення. Тоді еліпсоване дієслово сприймається наближено до семантики інших дієслів. Наприклад, у реченні *А на обличчі – усмішка* (АіФ, 25.01.19) можна вбачати еліпсис як власне буттєвого дієслова *є*, та еліпсис одного з таких дієслів, як *сяє*, *миготить*. Деякі окремі різновиди цих речень становлять такі, в яких еліпсоване буттєве дієслово має граматичне значення минулого, майбутнього часу або умовного способу. Значення умовності морфологічно виражається часткою *би* (**б**) або сполучником *що*: *Наслідків поки що ніяких* (Голос України, 15.06.20).

4. Речення з еліпсисом присудка (або головного члена односкладного речення), що має значення дієслова мовлення. Еліптичні речення цього різновиду найчастіше мають у своєму складі постпозитивну обставину або додаток з підметом, підметом чи обставину. Часто такі речення вживаються у функції так званих авторських слів. Еліпсис дозволяє уникати повторення дієслова *говорити* та його синоніми, унаслідок чого ущільнюється мовний вираз думок. У газетному матеріалі

знаходимо: *Ще раз про ціни на золото* (Молодь України, 3.03.20.); *І про хліб, і про гроші* (Молодь України, 20.11.20).

5. Речення з еліпсисом присудка (головного члена односкладного речення), що має значення значення дієслова сприймання – бачити, глядіти, дивитись, роздивитись, запримітити, чути, відчути, сприймати і под. Разом з дієсловом еліпсується сполучник сурядності або сурядності й підрядності одночасно. Такі еліптичні речення структурно оформляються як прості або складнопідрядні. Підрядне речення, переважно з'ясувальне (рідше – мети) залежить у цих конструкціях від дієслова сприймання, формально відсутнього в головному реченні, напр.: *Самих колодязів замало* (Молодь України, 3.05.20); *Ставків би ще* (Молодь України, 3.05.20).

6. Речення з еліпсисом дієслова присудка (або предикативного члена речення односкладної конструкції), що узвичаїлись як виразники запитання.

Неназваний предикат лексично не завсім виразний, сприймається як дієслово з тим чи іншим речовим значенням або із значенням буття, наявності, існування в теперішньому, минулому або майбутньому часі такі побудови здебільшого скомпоновані з обставини, вираженої прислівником *де*, із підмета або ж являють собою сполучення додатка, вираженого займенником або іменником в орудному відмінку. Сюди належать також структури, що складається лише з займенника **чого** або зі сполученням його з іншим займенником чи іменником, наприклад: *Де закон?* (Голос України, 4.11.20); *Де народні обранці?* (Голос України, 4.11.20).

7. Односкладні речення з еліпсисом предикативного слова треба, можна, необхідно і под. при наявності інфінітива або, рідше, при його відсутності: *Для радості юності – світ* (Голос України, 16.05.20).

8. Речення (односкладні) з еліпсисом інфінітива – при наявності предикативного слова або слів (не) пора, (не) час, наприклад: *Час на роботу* (Молодь України, 13.04.20); *Пора до школи* (Молодь України, 28.08.20).

Особливий різновид еліптичних конструкцій становлять речення публіцистичного типу. З погляду власне граматичного, *структурного* вони не становлять чогось виразно специфічного, індивідуального. Але

своєрідні вони за сферою застосування і за функцією. Від, сказати б, «традиційних» еліптичних конструкцій їх також вирізняє комунікативна актуальність, бо ними мовець відгукується на більш чи менш типові й актуальні потреби щодення. Такі структури якнайповніше характеризують стиль сучасного усного мовлення, переважно побутового, який є для них основною сферою функціонування і тим джерелом, з якого вони потрапляють у тій чи іншій кількості до інших стилів мови – публіцистичного, частково науковою, притому як в усній формі їх виявлення, так і в писемній. Такі еліптичні структури за змістом у повному розумінні цього слова «сучасні», але, звісно, не граматичною формою, побудовою, а тільки її внутрішнім наповненням, лексикою, яка породжена теперішніми умовами життя і відображає його різні прояви. Це структури типу : *З любов'ю до України* (Голос України, 4.06.20); *З новою концепцією* (АіФ, 25.04.20); *Ще п'ять років тому*(Молодь України, 3.08.20); *Путівки лише переможцям!* (Голос України, 16.06.20); *Під егідою благодійності* (АіФ, 22.03.19); *У полоні краси* (Молодь України, 29.05.20); *У супроводі кийвського падолисту* (Голос України, 17.10.20); *За рідну мову!* (Вінниччина, 15.06.20); *І знову надія* (Голос України, 15.08.20); *Знову про Косовського* (Молодь України, 17.06.20); *Перший крок до омріяної путівки* (АіФ, 26.04.20); *На ваших екранах* (Молодь України, 2.06.20); *За зміцнення авторитету в світовій спільноті* (Молодь України, 08.12. 20).

Наведені вище приклади еліптичних конструкцій сповнені публіцистичної піднесеності, емоційності. У становленні еліптичних структур з таким лексичним наповненням відіграли свою визначну роль як чинники соціально-економічні, так і власне лінгвістичні. До останніх належить наслідування широкими колами населення міста і села мовностилістичної практики газет, журналів, радіо, телебачення тощо, які в свою чергу відбивають живе народне мовлення, відповідно синтезуючи його за законами літературної мови. Саме від газети і радіомовлення живе усно-розмовне мовлення, мабуть, найбільше переймає строгу чіткість і виразну сутність фрази, яка від частого вживання стабілізується в мовленні, стає здобутком усе більшої кількості

мовців. Цьому, звичайно, не меншою мірою сприяє й те, що публіцистична в своїй основі еліптична фраза наповнена вагомим соціальним звучанням. Нею осмислюються і відображаються події суспільного значення, важливі вчинки осіб. Створюється враження, ніби такі еліптичні структури безпосередньо взяті зі сторінок газет у готовому вигляді, а насправді самою газетою вони, як певні граматичні моделі, здебільшого засвоюються з усного мовлення. Проте в газеті поглибився і розширився діапазон їхніх лексичних значень та функцій, усталилась синтаксична будова. Подекуди через надмірне або стилістично не виправдане вживання деякі з таких структур перетворюються у мовні штампи, отже, й у семантично збіднені, граматично трафаретні вислови [14, с. 47].

Публіцистична в своїй основі еліптична фраза наповнюється вагомим соціальним звучанням [40, с. 56]. У ній осмислюється і відображаються події суспільного значення, учинки людей: *В ім'я людини* (Голос України, 9.11.20); *Для свого народу* (Молодь України, 10.10.20); *На захист своїх прав* (Голос України, 27.03.20); *З перших уст* (Голос України, 17.01.19); *З поетичного зошита* (Голос України, 18.01.19); *На вічні часи* (Молодь України, 13.02.19).

Отже, еліптичними є такі неповні речення, у яких уявлення про неназваний головний член двоскладного речення встановлюється з їх власного змісту й будови, передусім із форми підмета семантики суб'єктної синтаксеми в позиції підмета та зумовлених семантико-синтаксичною валентністю нульового предиката другорядних членів (в еліптичних реченнях із нульовим присудком) і форми присудка та семантики предикатної синтаксеми в позиції присудка (в емпіричних реченнях із нульовим підметом).

1.3 Поняття «експресія», «експресивний синтаксис» як мовна й мовленнєва категорії в публіцистиці

За синтаксисом визнані істотні стилістичні можливості, пов'язані із традиційними засобами синтаксичної стилістики: використанням різних типів простих і складних речень, порядку слів, паралельних і синонімічних синтаксичних конструкцій, звертань, вставних і вставлених одиниць, різних способів передавання чужого мовлення, парцельованих, приєднувальних конструкцій, еліпсів.

Отже, як зауважує С. Єрмоленко, експресивність синтаксису пов'язана зі структурами, що містять у своїй семантиці відтінок розмовного, невимушеного стилю, а також з особливим актуальним членуванням фрази, виділенням теми й реми. Виконувати експресивну функцію в конкретному тексті здатні будь-які мовно-виразові засоби, проте в мові наявні усталені прийоми досягнення експресивності висловлюваного – тропи і фігури, і тому синтаксичні засоби експресії також пов'язані з поняттям про стилістичні фігури [50, с. 127].

До сьогодні поняття «експресивний синтаксис» залишається нечітко окресленим. Найчастіше рівень експресії дослідники визначають загалом як систему стилістичних чи риторичних фігур або як систему образних засобів у художньому тексті. Мовленнєва експресія, як зауважує В. Чабаненко, – це складна лінгвостилістична категорія, що спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних чинників і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення вражаючої сили вислову [101, с. 237].

Експресивність висловлення – це передусім властивість мовних одиниць підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом суб'єктивізації (суб'єктивного увиразнення мови) з боку автора повідомлення.

У 60-х рр. ХХ ст. у східнослов'янських синтаксичних студіях з'явився термін «експресивний синтаксис» [4, с. 149], який застосовують для опису окремих синтаксичних явищ писемного мовлення, хоч у багатьох синтаксичних працях засади виокремлення експресивного синтаксису відрізняються [4, с. 52].

Серед українських лінгвістів потрібно відзначити дослідження одиниць експресивного синтаксису Н. Гуйванюк [22, с. 56], С. Єрмоленко [50], А. Загнітком [44; 45; 46]; В. Чабаненком [101; 102] та ін.

Поряд з поняттям експресивність (Ш. Баллі [5], С. Єрмоленко [50], С. Харченко [95], В. Чабаненко [102]), у лінгвістиці послуговуються низкою дотичних понять: емоційність, емотивність, оцінність.

Світосприйняття автора відбиває будова синтаксичної конструкції через певне розташування окремих структурних елементів. Одним з основних чинників емоційно-експресивного впливу на читача постає синтаксична будова художнього прозового тексту. Навіть, якщо у структурі висловлення відсутні будь-які компоненти – показники експресії, то її в ньому все рівно виражають почуття та емоції мовця. Експресивність є виявом інтенсивності емоцій автора в тексті.

Поняття *експресивного синтаксису* й досі постає нечітко визначеним і окресленим. Н. Гуйванюк, наприклад, пропонує таке визначення експресивного синтаксису, акцентуючи, що це – «синтаксичні побудови, які передають певну інформацію адресату і водночас привертають його увагу, максимально акцентуючи на важливості інформації» [22, с. 417].

Питання про *експресивний синтаксис* уперше сформулював Ш. Баллі, який уважав афективний чинник (експресивний) обов'язковим компонентом будь якого висловлення [5, с. 20]. Особливість співвідношення інтелектуального та афективного рівнів висловлення Ш. Баллі і його послідовники вбачали в тому, що афективний рівень є обов'язковим компонентом висловлення, поза яким останнє не існує.

Експресію переважно тлумачать як семантичну категорію (визначальною для неї є функція впливу). У зв'язку із цим, на думку Ш. Баллі, в афективному чиннику потрібно розрізняти два завдання: вираження суб'єктивного світу мовця й використання мовних засобів для впливу на адресата [5].

Синтаксичні засоби містять величезний експресивний потенціал, що виявляється передусім у їхній здатності стилістично варіюватися, передавати найтонші відтінки думки .

Експресивний синтаксис на сьогодні розглядають як мовну й мовленнєву категорії (М. Глазкова, С. Єрмоленко та ін). Синтаксис художнього тексту, який передбачає вивчення мовно-виражальних прийомів, конкретно-чуттєвих образів в окремих творах та в ідіостилі автора, посідає провідне місце в лінгвістичних працях уже багато десятиліть.

Мовознавці сьогодні досліджують як функціонування окремих засобів синтаксичної виразності (Л. Томусяк [93], С. Харченко [95]), так і загальну синтаксичну організацію художнього тексту (Н. Ладияк [62]).

Експресію синтаксичних одиниць пов'язують з «так званим аранжуванням смислів чи видозміною функціональної перспективи висловлення» [22, с. 417– 418], мовні механізми експресивності – з людським чинником, а її техніку – зі стилістичними фігурами, прийомами, до яких належать явища неповноти речень, приєднування, парцеляції тощо.

Визначаючи статус експресивної синтаксичної конструкції, традиційно спираються на два критерії: *прагматико-стилістичний*, вектор якого спрямований на виразність і певний ефект впливу, та *формальний*, зорієнтований на наявність синтаксичного розчленування. Структурного вираження експресії досягають переміщенням змістового центру конструкції на неочікувану позицію. Саме тому засоби експресивного синтаксису є універсальними складниками конструювання будь-якого художнього тексту.

Н. Івкова наголошує на тому, що проникнення засобів експресивного синтаксису до українського писемного мовлення спричинене граматичним ладом української мови, основу якого становить розмовне мовлення, що характеризується внутрішньою членованістю цілісних змістових єдностей [48, с. 4].

Набір засобів експресивного синтаксису в художньому стилі залежить передусім від творчої особистості письменника, його ідейно-естетичної

концепції, світобачення. Як слушно зауважує Г. Акімова, повторення словоформи, словосполучення чи речення є порушенням синтагматичного ланцюга й уже за цією однією структурною особливістю має змогу перетворитися в експресивний синтаксичний прийом. Конструкції з повтореннями, особливо поширеними, не вміщаються у відомі традиційні схеми синтаксичних зв'язків. Повторювані слова ніяк не підпорядковані, а в явищі самого повторення й у відсутності традиційного зв'язку між словами закладені елементи експресії, яка додатково виражається паузою перед словоформою, що повторюється, а також особливою інтонацією її вимови [2, с. 127].

Експресивність як спеціальний прийом писемного мовлення супроводжують значні конструктивні зміни. Загалом експресивний синтаксис реалізує експресивні функції парцеляції, сегментації, вставних конструкцій, побудови складних речень, еліпсиса, антиеліпсиса, усічення тощо. Експресивні засоби утворюють відкритий ряд. Г. Акімова наводить перелік явищ, які найчастіше уналежнюють до експресивних засобів: парцеляція, сегментація, лексичний повтор із синтаксичним поширенням, питально-відповідні конструкції в монологічній мові, номінативні речення (переважно ланцюжки номінативних речень), вставні конструкції, особливі випадки словорозташування та ін. [2, с. 87].

Перелік експресивних засобів може розширюватися. Зокрема, Н. Гуйванюк, окреслюючи досягнення і проблеми експресивного синтаксису, зараховує до конструкцій експресивного синтаксису естетично насажені висловлення, зокрема конструкції з антиципацією (певне відхилення від звичайної лінійної послідовності елементів речення чи тексту, за якого антиципований (випереджувальний) елемент (переважно займенник) уживають перед прямим позначенням об'єкта, з яким він семантично й синтаксично співвіднесений); синтаксичний паралелізм; актуалізацію мовних засобів, тісно пов'язану з авторськими інтенціями; структурування синтаксичних одиниць (неповні реалізації речення, парцельовані, обірвані чи сегментовані конструкції,

еліпсація чи незавершеність висловлення); варіювання синтаксичних конструкцій, варіантні й художні способи структурування висловлень, що акцентують той самий фрагмент дійсності (порядок слів, членування тексту на більші чи менші одиниці); часте використання авторських порівняльних конструкцій, складні речення, між предикативними частинами яких встановлені відношення антитези чи мовного парадоксу [22, с. 415–418]. Конструкції стають експресивними лише за наявності відповідного стилістичного ефекту.

Поняття «експресивність» подекуди ототожнюють з поняттям «експресія». Утім, це не синонімічні терміни. Якщо *експресія* – це інтенсифікація (збільшення, підсилення) виразності, то *експресивність* – це вже сама інтенсифікована (збільшена, підсилена) виразність, така психологічно й соціально мотивована властивість мовного знака, що деавтоматизує його сприйняття, підтримує загострену увагу, активізує мислення людини, викликає напругу почуттів у слухача (читача).

На нашу думку, услід за І. Білодідом, «експресивний» доцільно розуміти як «інтенсифіковано (збільшено, підсилено) виразний» [3, с. 7]. Якщо *експресія* виявляється лише на мовленнєвому рівні, то *експресивність* буває як мовленнєвою, так і мовною.

Мовленнєву інтенсифіковану виразність пов'язують із планом цілеспрямованого вживання, актуалізацією лінгвальних одиниць, із планом їх постійного функційного «освіження», оновлення, а мовну – з їх константою, узуально закріпленою конотативною ознакою [3, с. 8].

Визначаючи відмінність між *експресією* та *експресивністю*, Є. Галкіна–Федорук зазначає: «Експресія – це підсилення виразності, зображальності, збільшення сили впливу сказаного. Експресивність – це ті засоби мови, які роблять її виразною, дієвою, впливовою та образною» [18, с. 107].

Отже, мові властива експресивність. У мовознавстві є немало підходів до вивчення експресивного синтаксису й до визначення понять «експресія»,

«експресивність». Перелік явищ, які роблять текст експресивним, у різних дослідників може дещо відрізнятися.

1.4 Висновки

Отже, сучасна публіцистика є основним функціональним різновидом мовлення, неповторність якого визначають еліптичні чинники, комунікативне спрямування публіцистичного тексту особлива ситуація мовлення, що характеризується віддаленістю комунікативів та певною одноманітністю. У мові публіцистичного стилю газетна мова посідає визначальне місце, відбиваючи його найхарактерніші риси.

У розвитку публіцистичного стилю виділяють дві протилежні тенденції, які впливають на відбір стилістичних засобів й організації тексту. З одного боку, діє тенденція до утворення типових для нього конструкцій і зворотів, до типізації і словосполучень, що призводять до появи функціональних стилів. З іншого боку, спостерігаємо прагнення усунути штампи, урізноманітнити мовлення оновленими словесними зворотами. Перша тенденція спрямована на те, щоб зробити мову публіцистики зрозумілою, доступною, такою, яку легко сприймає читач. Тенденція до увиразнення, урізноманітнення газетного мовлення зумовлена потребою зацікавити читача, зробити повідомлення актуальним для нього, вплинути на його почуття, викликати потрібну асоціації. Саме тому публіцистика постійно потребує експресивних одиниць. Періодична преса відіграє велику роль в збагаченні словника літературної мови, в розвитку структурно функціональних стилів. Вона є одним із активних способів популяризації нових слів, зокрема тих, що виступають назвами об'єктів соціально-політичної сфери.

Основне призначення публіцистичного стилю – це формування громадської думки. Ефективність суспільно-політичного впливу на читача пов'язана з посиленням логічної сторони висловлювання і водночас з емоційною напруженістю викладу. Завдання публіцистики, її творців полягає в тому, щоб оптимально і найдієвіше скористатися ресурсами друкованого слова, донести до читачів найбільш потрібну їм інформацію, з якнайбільшою природністю передати до читачів зміст висловлюваного в мовних параметрах літературно-публіцистичного стилю.

На особливу увагу заслуговують еліптичні конструкції, що є характерною ознакою емоційного публіцистичного мовлення. Вони сприяють поширенню уваги до читача, залучаючи його до активного сприйняття газетного тексту.

Багато дослідників досліджували еліптичні конструкції. Першим започаткували вивчення явищ еліпсису слів в українській мові Г. Келлер і Е. Бернекер.

Еліптичні речення – кількісно найбільш виявлений семантико-структурний різновид неповних речень. Назва «еліптичні» походить з грецької, що означає «нестача», «пропуск». Еліптичні речення є неповними реченнями, в яких уявлення про неназваний член речення або його частину безпосередньо встановлюється із власного змісту і будови, насамперед, із лексичного значення та граматичної форми синтаксично залежних членів. Це є основним критерієм для специфіки еліптичних структур.

Отже, функціонування у газетно-публіцистичному мовленні еліптичних речень цілком очевидне. За допомогою цих структур досягається економність фрази, досягається експресія викладу, що є конче необхідним, доцільним для такого стилю, як публіцистичний.

Завдання публіцистики, її творів полягає в тому, щоб оптимально і надієвіше скористатися інформацією з якнайбільшою природністю передати до читачів зміст висловлюваного в мовних параметрах літературно-публіцистичного стилю.

РОЗДІЛ II.

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЕЛІПТИЧНИХ СТРУКТУР У ЗМІ

2.1. Семантико-синтаксичні, стилістичні функції еліптичних конструкцій у публіцистичному мовленні

Окрему групу неповних структур становлять еліптичні речення, неповнота яких виявляється тільки на структурному рівні, переважно представлена відсутністю дієслова-присудка. Однак семантично такі конструкції не вимагають встановлення неназваного компонента. Відомо, що заміна неповних речень граматично повними призводить до надлишкової інформації, уповільнення темпу мовлення. Еліптичне речення не має певного повного відповідника. У цьому якнайбільше й полягає його особлива природа, своєрідність. Структурна неповнота і специфічність семантики еліптичних речень порівняно з простими двоскладними структурами, які розглядаються як базові в граматичній традиції, спричинились до появи суперечливих думок щодо кваліфікації таких речень, визначення їхнього місця в синтаксичній системі мови. Можна, зокрема, виокремити такі підходи до інтерпретації семантики й структурної організації еліптичних речень.

За О. М. Пешковським, неповні речення мають словесно не виражені члени, яких просто «не вистачає», і «нестача ця визначається перш за все формальним складом... того чи іншого словосполучення» [30, 36]. Речення, які сьогодні кваліфікуються як еліптичні, О. М. Пешковський називає стаціонарно неповними, бо в них «ступінь усвідомлення неповноти неповного речення зворотно пропорційний ступеню його типізації»; в них виявляється «достатність речових формальних значень членів самого неповного неповного речення для збудження образу, який відповідає відсутньому членові» [72, с. 61–62]. Дослідник зазначає, що неповні речення в свідомості нашої завжди рівняються на повні. Учений вважає присудок необхідним компонентом речення, навколо якого групуються інші його члени, а двоскладне повне речення своєрідним синтаксичним зразком.

П. С. Дудик вважає еліптичні речення яскравим і специфічним лексико-структурним типом неповних речень, у яких «уявлення про неназваний член речення (або його частину) безпосередньо встановлюється з їх власного змісту і будови, насамперед із лексичного значення та граматичної форми синтаксично залежних членів (члена)» [30, с. 16]. Дослідник констатує, що семантика пропущеного компонента вислову усвідомлюється носіями мови не цілком окреслено, а тільки в межах синонімічного ряду, тому не можлива трансформація таких структур у точні повні відповідники. Такі речення лише формально неповні і «становлять семантико-стилістичне і граматичне відхилення від схеми повного речення» [29, с. 17].

Отже, особливістю загальної смислової структури формально неповних речень є вже те, що вони становлять більш сконденсований, економний засіб вираження думки, ніж паралельні до них речення повного граматичного складу, можуть характеризуватись такими специфічними стилістичними значеннями, які аналогічним формально повним реченням зовсім не властиві [84, с. 64].

Учений класифікує еліптичні речення відповідно до синтаксичної функції та лексичного значення невербалізованого члена, враховуючи також наявний лексико-формальний склад таких структур. П. С. Дудик., описуючи структуру еліптичних речень, виділяє конструкції з еліпсисом присудка (або предикативної основи односкладного речення), що має значення дієслова руху; значення спонукання або запитання; значення буттєвого дієслова; семантику дієслова мовлення.

До структур еліптичного типу дослідник також відносить речення з відсутнім модальним дієсловом необхідності (*треба, слід, варто, можна* тощо) за наявності або відсутності інфінітивної частини присудка у конструкціях типу: *Чоловікові вже скоро на пенсію* (Голос України, 18.11.20); речення з еліпсисом інфінітива за наявності дієслів необхідності, наприклад: *Тепер кожному молодому професію потрібно* (Молодь України, 30.02.20); речення з еліпсисом іменника в ролі підмета або додатка за наявності залежного від нього

означення: *У сороковім була я з батьком у Полтаві* (Молодь України, 18.20.20) [29, с. 16].

Запропоновану П. С. Дудиком інтерпретацію еліптичних речень підтримує й розвиває В. І. Голоюх, який вважає цілком переконливими аргументи на користь положення про семантичну повноту еліптичних речень та сприйняття вербалізованих членів предикативної групи як залежних компонентів, які свідчать про імпліцитне вираження предиката. Неповнота таких речень, за словами В. І. Голоюха, виявляється при їх зіставленні з двоскладними структурами, які «є найпоширенішим і конструктивно найбільш чітким типом речень» [20, с. 21]. На цьому етапі дослідження таких речень питання про природу еліпсису пов'язується з питанням співвідношення еліпсису й синтаксичного нуля. Еліптичні конструкції кваліфікуються як конструкції з пропущеним компонентом структури. Нулем вважається пропуск елемента – явище характерне для всіх рівнів мови, крім лексичного. У еліптичній конструкції, отже, наявна хоча б одна нульова форма.

Важливою уявляється думка В. І. Голоюха про те, що еліптичні конструкції виявляють розширення виражальних можливостей мови, бо максимально стисле за будовою еліптичне речення з погляду змісту є складно організованим. Аналізуючи еліптичні речення на рівні структури та морфологічного вираження вербалізованих компонентів, В. І. Голоюх робить висновок про те, що в таких реченнях «другорядні члени становлять каркас і будівельний матеріал, виконують роль конструктивних компонентів певної моделі», тому за традиційною схемою їх членувати не можна, вони піддаються тільки актуальному членуванню - на тему і рему або виступають як комплексна рема [20, с. 25].

Класифікаціями еліптичних речень які враховують їхні структурні й семантичні особливості, передбачається виділення таких конструкцій, в яких до уваги беруться синтаксичні зв'язки, семантика імпліцитно вираженого предиката чи експліцитно виражених членів речення і компонентів вислову.

О.П. Сковородников як основу класифікації використовує фактори, котрими забезпечується лексико-семантична визначеність еліпсованого дієслова:

1) приналежність речення до певного структурного типу (моделі), коли певна конструкція речення пов'язана з певним лексичним значенням пропущеного дієслова в межах відповідної семантичної групи чи синонімічного ряду;

2) наявність у реченні компонента чи компонентів, фразеологічно пов'язаних з еліпсованим дієсловом, а також фразеологізація еліптичного речення взагалі;

3) наявність у реченні такої комбінації валентностей або таких граматичних, лексичних і експресивно-стилістичних обмежень, які дозволяють еліipsis дієслів тільки певної семантики, не перетворюючи фразеологічну конструкцію на фразеологізм [87, с. 8].

Отже, класифікація еліптичних речень ґрунтується на двох критеріях: семантичному і синтаксичному. Дослідник враховує лексичне значення еліпсованого дієслова (загальне лексичне значення певної семантичної групи) та форму й значення залежних від нього компонентів, бо визначити, без цього приналежність предиката до якоїсь семантичної групи дуже важко. Такий підхід дозволив О. П. Сковородникову диференційовано представити окремі значення дії, які передаються еліптичними реченнями, а також дати перелік словоформ і прийменниково-відмінкових сполучень, котрі виступають структурною основою речення. У класифікації враховуються тільки структурно необхідні компоненти речення, тобто лише такі, які визначають його приналежність до певного структурно-семантичного типу.

Г. О. Шевцова явище еліпсації розуміє ширше, тому всі еліптичні конструкції дослідниця поділяє на два основні різновиди: 1) з еліпсисом нульової форми в позиції повнозначного слова; 2) на еліпсиси з нульовою формою в позиції службового слова (дієслова-зв'язки). До явищ другого різновиду Г. О. Шевцова відносить «речення з нульовою формою дієслова бути в позиції зв'язки» [98, с. 20]. Така кваліфікація подібних речень аргументується

тим, що нульова зв'язка – це тільки один з варіантів тієї самої зв'язки, але вже матеріально вираженої. Отже, нульова зв'язка, наприклад у реченні *Вона – мати*, створює еліптичність цієї конструкції, бо позиція нульового елемента «встановлюється шляхом парадигматичних змін речення» [98, с. 65]. На нашу думку, «структури з нульовим дієсловом-зв'язкою бути у значенні теперішнього часу не можна кваліфікувати як еліптичні, оскільки в такому разі відбувається змішування будь-якого імпліцитного вираження певного значення з особливим його типом у реченнях еліптичної структури. Дієслово-зв'язка не становить окремої лексеми, тобто відносно самостійної лексичної одиниці. Його відсутність сприймається носіями мови лише як формальний показник теперішнього часу, а речення такого типу не мають особливої семантичної ємкості, властивої еліптичним структурам, їхньої стилістичної маркованості. Встановлення невербалізованого дієслова-зв'язки бути для мовця не викликає будь-яких труднощів, бо розуміння цієї нульової позиції однозначне. Натомість у еліптичних реченнях точно визначити значення випущеного предиката неможливо, що й зумовлює їхню стилістичну особливість» [6, с. 57].

Інших поглядів на синтаксичну організацію еліптичних речень дотримується Г.О. Золотова, яка вважає, що лінгвістична кваліфікація таких конструкцій ще не досить чітка, і ставить під сумнів уявлення про повне речення як дієслівну структуру. Зауважимо, що традиційно саме дієслово вважається домінуючим в реченні, виконуючи функцію предиката.

Частотність сполучення іменних форм з дієсловами, на думку Г. О. Золотової, свідчить лише про близькість значень руху й напрямку, а не про наявність дієслівного керування. Отже, дослідниця не визнає зворотної валентності в локативах *до вікна, на роботу*, вважаючи, що вони самостійно, без дієслова здатні виконувати в реченні функцію предиката. Таку функцію, на думку Г.О.Золотової, можуть виконувати лише компоненти речення з локативним, атрибутивним значенням, а самі речення є периферійними експресивними синонімами до номінативно-дієслівних конструкцій.

До еліптичних речень Г. О. Золотова відносить одиниці типу *Карету!* *Чаю!*, комунікативна виразність яких не знімає питання, від чого залежать вербалізовані компоненти у формі знахідного або родового відмінка, хоч «стійкість компонентного складу та модально-експресивного забарвлення, закріпленість за постійною суспільно-мовленнєвою ситуацією ніби компенсує синтаксичну неповноту в таких реченнях–лозунгах чи реченнях – вимогах». Г. О. Золотова вважає необхідним відмежовувати такі явища експресивно-синтаксичної неповноти від явищ контекстуальної неповноти [47, с. 19], водночас вказуючи, що еліпсис, еліптичність залишаються термінологічними синонімами контекстуальної неповноти речення, які мають переваги інтерпретаційного терміна, через що протиставлення явищ еліпсиса й неповноти речень недоцільне [47].

З інших позицій розглядаються еліптичні конструкції в дослідженні В. І. Шульгіної, яка оперує таким терміном, як «монорема» – синтаксична структура, котра з погляду актуального членування містить комунікативний мінімум (1 тему і 1 рему). Такий підхід, на думку дослідниці, необхідний, щоб диференційовано підходити до фактів мови і мовлення. Водночас звужується коло досліджуваних еліптичних речень, бо не всі формально неповні синтаксичні одиниці зазнають такого членування.

В. І. Шульгіна вважає еліптичні конструкції специфічним фактом мовленнєвої економії на рівні синтаксису мовлення, який полягає в «імпліцитному виявленні плану вираження одного (чи більше) компонента синтаксичної конструкції при експліцитному виявленні плану змісту цього (цих) компонента і збереженні змісту синтаксичної конструкції» [100, с. 6]. На відміну від О. Г. Золотової, дослідниця не розглядає вербалізовані адverbіальні синтаксеми як предикати, вважаючи, що вони тільки виражають значення еліпсованого предиката, завдяки своїм валентно-інтенційним характеристикам залежних від нього одиниць [100, с. 10].

Як уже зазначалось, особливу увагу привертають до себе еліптичні спонукальні речення типу *Чаю!*, *Води!*, які Г. О. Золотова вважає дійсно

еліптичними, експресивно неповними. Специфічний характер таких речень визнають і автори праці «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання», які розглядають їх як експресивні генітивно-акузативні варіанти двоядерних чи інфінітивних речень, що не мають парадигми і вживаються лише у спонукальній формі [84, с. 64]. П.С. Дудик вважає такі структури еліптичними реченнями з опущеним присудком-дієсловом спонукальної чи питальної модальності. Значення дієслівності в таких реченнях, на думку дослідника, загалом чітко оформлене і не породжує догадливості щодо того, яке саме дієслово відсутнє в конструкції [30, с. 55 – 56].

«Не випадково використання еліптичних речень можливе лише за умови досконалого володіння конкретною мовою» [6, с. 62]. Щоб уживати еліптичні речення, де предикативний компонент, який вказує на зв'язки між об'єктами дійсності, виражений імпліцитно, мовець повинен досконало володіти мовною картиною світу, яка має національний характер, тобто кожній мові властиві свої особливості в її творенні. Повноцінне ж розуміння таких висловлювань можливе лише за тієї умови, що адресат мовлення володіє тим же фондом мовних знань, перебуває в тому ж лінгвістичному, а отже й культурному, просторі. Повноцінними учасниками комунікативного процесу можуть бути тільки носії одного типу культури.

Отже, предикат як центральний компонент вислову може виражатись імпліцитно лише тому, що в свідомості мовця існують певні типові ситуації (фрейми) і назви учасників певної ситуації пов'язані асоціативним зв'язком і відповідною дією. Оскільки мова виступає для людини засобом освоєння й усвідомлення дійсності, мовні одиниці зв'язані між собою цілою сіткою соціативних зв'язків. Значення одного компонента вислову «проектуються» на інший і сприймається як його імпліцитне значення [49, с. 54].

У реченнях із пропущеним предикатом виявляються інтенційні властивості випущеного дієслова, отже, для мовця загальна картина ситуації виявляється зрозумілою. Водночас вибір певної еліптичної структури зумовлюється завданням мовлення, отже, такі структури, як і будь-які речення-

висловлювання, виступають також одиницями мовлення. Заміна еліпсису його словесним еквівалентом можлива в усіх випадках, хоч це й може призвести до певних семантико-стилістичних змін. Тим часом повне речення можна замінити еліпсисом «тільки за наявності певних граматичних умов, поза якими вживання його неможливе», бо такі специфічні структури мають обмежену можливість появи і вживання [98, с. 28].

Еліптичним реченням властива більша семантична ємність. Еліпсуватися можуть лише предикати певної семантики, до яких відносять предикати зі значенням перебування, розташування, руху, мовлення тощо. У разі еліпсації предикат набуває семантичних відтінків, наприклад, миттєвого руху, а вся конструкція змінює своє стилістичне забарвлення.

Широке використання еліптичних структур деякі дослідники пояснюють тенденцією до економії мовних засобів (В. М. Ронгінський, О. Г. Сковородников). Безперечно, «фактор економії, прагнення уникнути повторів, надлишкової інформації сприяє появі еліптичних конструкцій, однак не можна перебільшувати роль цієї причини» [6, с. 63].

Не можна стверджувати, що семантика еліптичної конструкції та її повного варіанту ідентична: випущене в еліптичному реченні дієслово нерідко взагалі не можна встановити навіть у межах одного синонімічного ряду, отже, таким синтаксичним структурам властиві свої виразні функції, своя стилістична роль. Уживання таких конструкцій зумовлюється насамперед комунікативними потребами, необхідністю підкреслити рему вислову, саме ту її частину, яка виступає найважливішою у певному акті комунікації. Крім того, еліптичні речення, які мають специфічне вираження предиката – центра вислову вживаються як яскравий стилістичний засіб у текстах різного характеру, зокрема в художніх, особливо поетичних, публіцистичних, бо мають високу інформативність, здатні створювати цілісну картинку позамовної дійсності, в яких адресат мовлення виступає її активним творцем, а компоненти вислову пов'язані особливим асоціативним зв'язком.

Ми розглядаємо еліптичні речення «як синтаксичні одиниці з імпліцитним предикатом, як структурно неповні речення, неповноту яких компенсує семантика наявних компонентів, за допомогою яких створюється уявлення про описувану дію» [6, с. 65]. І. Я. Завальнюк у монографії «Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти» зауважує, що «до еліптичних ми відносимо речення з невербалізованими (імпліцитними), переважно ядерними компонентами, які не потребують ні контекстуальної, ні ситуативної компенсації ... » [38, с. 141].

Будь-яка структурна модель еліптичної конструкції сягає своїм корінням усно-розмовної стихії. Загалом «саме в разових усних висловах беруть свій початок процеси, які, за наявності сприятливих передумов в структурному розвитку мови, призводять до редукції граматичних форм, чи, навпаки, до їх нарощування» [1, с. 52]. Без сумніву, журналіст лише наповнює відповідні синтаксичні схеми новим змістом, якого вимагає комунікативна мета висловлюваного.

Еліптичні речення в розмовно-побутовому стилі, частково й у художньому, відрізняються від речень публіцистичного стилю не структурно, з погляду формально-граматичного, а своєю синтаксичною семантикою, лексичним наповненням, яке відображає переважно сучасне суспільно-політичне, економічне, культурне життя і його найрізноманітніші прояви. Однак має місце й зворотний процес, коли газетна мовна дійсність впливає на усно-розмовне мовлення, її форми й прийоми переймаються його носіями. У повсякденному мовленні наслідується мовностилістична практика газет, журналів, радіо і особливо телебачення, які в свою чергу відображають живе народне мовлення, організовуючи його за законами літературної мови і вимогами публіцистичного стилю. Саме від газетних текстів усно-розмовне мовлення, мабуть, найбільше переймає строгу чіткість і виразну стрункість фрази, яка від частого вживання усталюється в мовленні, стає здобутком усе більшої кількості мовців.

Отже, виразно експресивні синтаксичні структури, зокрема еліптичні, приходять на сторінки газет з розмовного мовлення, проте в публіцистичних текстах вони набувають нового звучання, виконують нові виразні функції.

Синтаксична будова еліптичних речень у різностильових текстах збігається, проте різною виявляється частотність певних структур та їх різновидів у публіцистичному тексті порівняно з художнім і розмовно-побутовим. У публіцистичному, зокрема газетному, мовленні значно меншою мірою, ніж у художньому і розмовно-побутовому представлені еліптичні речення з випущеним предикатом зі значенням руху, пересування в просторі, енергійної дії, а також вислови питальної чи спонукальної модальності.

До найпоширеніших типів еліптичних речень належать *структури з формально відсутнім присудком* (головним членом односкладного речення), що має значення *руху, пересування в просторі; мовлення; сприймання; буттєву семантику*. Вербалізованими у таких реченнях найчастіше виступають обставини й підмет, додаток, залежні від них означення. Підмет може випускатися, якщо він зрозумілий з попереднього чи наступного контексту, тобто речення може бути еліптичним і одночасно контекстуально неповним.

Семантика *еліпсованого дієслівного компонента* звичайно окреслюється через обставинні характеристики неназваної дії. Найчастіше такі обставини виражаються прислівником чи іменником з прийменником. При цьому дія часто сприймається з певними якісними характеристиками. Хоч до складу еліптичних речень можна ввести дієслово з відповідним значенням, жоден з цих варіантів не буде семантично тотожним еліптичній конструкції і не виражатиме таку експресію. З погляду семантики такі речення можна поділити за значенням предиката, що встановлюється і мовцем, і адресатом мовлення лише в межах семантичної групи, а також за семантикою експлікованих компонентів вислову.

Серед еліптичних речень виділяють також *конструкції з неназваним підметом*, семантика якого з'ясовується насамперед на основі залежного від нього означення, та невербалізованими предикативними словами *треба*,

можна у функції присудка за наявністю чи відсутністю другої частини складеного присудка.

Отже, за характером неназваного компонента еліптичні речення можна поділити на такі дві основні групи: 1) дієслівні еліптичні речення; 2) іменні еліптичні речення. Перші кількісно переважають і поділяються на декілька семантичних груп:

1) Еліптичні речення двоскладної і односкладної будови з еліпсованим дієсловом руху, пересування в просторі: а) з пересуванням всього предмета; б) з переміщенням тільки частини цілого (наприклад, частини тіла людини);

2) речення з незаміщеною позицією буттєвого дієслова;

3) речення спонукальної модальності з незаміщеною позицією дієслова руху;

4) речення з незаміщеною позицією дієслова мовлення;

5) речення з незаміщеною позицією дієслова сприймання;

б) питальні речення з незаміщеною позицією дієслова.

Іменні еліптичні речення за структурою можна поділити на дві групи:

1) із незаміщеною позицією підмета; 2) із незаміщеною позицією додатка.

«Елімінація підмета в мові сучасної української преси трапляється значно рідше, ніж елімінація присудка, проте такі еліптичні речення досить виразні, емоційні, слугують нерідко підзаголовками окремих газетних рубрик, виконують акцентологічну стилістичну функцію» [37, с. 143].

Для еліптичних речень аналізованих типів відсутність вербалізованих показників дії (стану) є нормою. Незаміщена синтаксична позиція таких показників компенсується засобами внутрішнього контексту. Щодо домислювання відсутнього компонента, то воно цілком умовне і проводиться з метою деталізації семантики речень, тому «така механічна маніпуляція легко може виявитись неприйнятною з точки зору стилістики» [84, с. 57].

Отже, формально еліптичні речення становлять функціонально вмотивований тип речення особливої семантики. Очевидно, еліптичні речення є спорідненими з ситуативними неповними структурами, бо останні розуміються

адресатом з огляду на конкретну ситуацію мовлення, в той час як еліптичні речення розуміються носіями мови з огляду на типізовані ситуації-фрейми. Останні ж типізувались на основі конкретних ситуацій мовлення. Специфічна семантика і структурна схема неповних речень такого типу зумовлюють їх мовленнєві функції. Наявні члени речення, які належать до рематичної групи набувають особливої актуальності, а вся синтаксична одиниця має яскраво експресивний характер і виконує особливі стилістичні функції.

2.2 Стилiстична доцiльнiсть елiптичних речень у публiцистичному мовленнi

У синтаксисi мови немає бiльш ефективних чи менш ефективних структур речень, моделей словосполучень i членiв речення. Ефективнiсть тiєї чи iншої синтаксичної структури в мовленнi визначається досягненням комунiкативної мети. Функцiонування певних синтаксичних одиниць в конкретному тексті повинно бути стилiстично виправдане. Серед усiх можливих структурних моделей речення видiляються типи речень неоднакової функцiональної продуктивностi, частотностi вживання. Це стосується й усiх рiзновидiв неповних речень, частотнiсть яких у рiзних газетних жанрах неоднакова. Використання таких структур, як i будь-яких речень повної синтаксичної структури, зумовлюється конкретними потребами спiлкування, потребою в саме такому висловлюваннi, в такiй, а не iншiй експресiї, емоцiйностi. Використання речень будь-якої структури i в будь-якому стилi мовлення детермiнується об'єктивними комунiкативними причинами, конкретною функцiонально-стилiстичною потребою висловитись кожному, отже й журналістовi, саме так, а не iнакше.

У сферi журналістики, передусiм в оформленнi газетних матерiалiв, наявні практично необмеженi умови i можливостi для використання речень найрiзноманiтнiшої синтаксичної будови. Як i в iнших стилях мовлення, в газетному рiзновидi публiцистичного стилю найчастiше вживаються синтаксичнi конструкцiї з елiпсованим дiєсловом зi значенням руху, пересування в просторi, буття, що вiдноситься до дiйсного, умовного чи наказового способу, з елiпсованим предикатом мислення-мовлення, сприймання чи елiпсисом iменника за наявностi в реченнi означення, узгоджено з елiпсованим компонентом, наприклад: *Проминув майже шостий (рiк); Добра звiстка з батькiвського (дому)*(Голос України, 27.09.20).

На думку П. С. Дудика, особливим типом речень є елiптичнi структури публiцистичного стилю, бо їхнє внутрiшнє наповнення «сучасне», а лексика – такою, «яка породжена умовами життя i вiдображає його рiзні прояви»

[29, с. 58–59]. Для таких речень характерна публіцистична піднесеність, лаконізм, наповнення мобілізаційним, настановчим змістом [29, с. 59]. Загалом еліптичні речення, на думку вченого, поряд з власне-неповними виступають як типові розмовні комунікативні структури. Такі речення «найбільш характерні для емоційно забарвленого мовлення і, меншою мірою, для звичайного розповідного. Вони відчутно динамізують живе мовлення, виступають ознакою його природності, служать засобом конденсованого і легкого виразу думки, почуття. Будучи перенесені – з більшою чи меншою модифікацією або безпосередньо – в мовну тканину художньо-літературних творів, еліптичні речення стають (звичайно, у випадку вмотивованості свого вживання) одним з найбільш виразних і дійових засобів наближення, стилізації мови цих творів до усної, саме усно-розмовної» [29, с. 53].

Широке вживання еліптичних речень у публіцистичному стилі зумовлене їхніми виражальними можливостями, стилістичною маркованістю таких конструкцій. Еліпсована частина, яка не є основним інформативним центром речення, все-таки належить до «нового» і виражається опосередковано. «Імпліцитність (переведення в контекст) частини «нового», – зазначає О. П. Сковородников, – закономірно повинна робити вислів напруженішим, а конструкцію – найбільш придатною для контекстів з підвищеною емоційністю» [87, с. 60].

З огляду на структурну типовість переважної більшості моделей еліптичних конструкцій у мові газет, їхню очевидну стандартність, яка нерідко близька до мовно-синтаксичних штампів, кліше, еліптичні речення можна групувати за ознаками властивої їм внутрішньо-синтаксичної будови. Водночас, певне значення має і семантика імпліцитного присудка та експлікованих компонентів, які набувають особливої комунікативної ваги. З функціонального боку ці структури представляють типові інформативні одиниці чи спонування-заклики. Найбільшого змістового навантаження та комунікативної значущості еліптичні речення набувають у функції заголовка, де вони вживаються часто, репрезентуючи в лаконічній формі зміст усієї статті.

Окрему групу еліптичних речень становлять конструкції питальної модальності з незаповненою позицією предиката різної семантики. Варто вказати на непоширеність еліпсації предиката питальних речень. За дослідженнями Н. М. Дзюбак, це явище більш властиве питально-з'ясувальним конструкціям, у яких експлікується питальне слово, виражене займенником чи займенниковим прислівником, семантичний суб'єкт, рідше – об'єкт [23, с. 176–177]. Такі конструкції вживаються переважно в *діалогічному мовленні*. У їхній структурі наявна обставина, виражена прислівником *де*, і підмет, або ж вони становлять сполучення додатка, вираженого займенником *що* в знахідному відмінку, з іншим займенником або іменником в орудному відмінку. З погляду ілокутивного завдання такі висловлення, на думку Н. М. Дзюбак, можуть бути спрямовані на з'ясування особи співрозмовника, місця перебування конкретного предмета, особи, що уявляється як семантичний суб'єкт, а також виражати цікавість співрозмовника до життя особи, яка не бере участі в спілкуванні, стурбованість її станом, спонукати адресата мовлення до висловлення власних вражень із приводу суб'єкта речення–питання.

Важливими зі стилістичного боку в газетних текстах є *питання*, які не тільки слугують матеріалом для побудови статті, а й виступають засобом увиразнення її ідеї, концентрації уваги читача на найважливіших моментах тексту: *І кожна грань блищить особливим світлом. Що це?* (Молодь України, 12.12.2019); *А я що? Я хотів людям тільки добра* (Молодь України, 23.09.2019); спонукає до роздумів разом із автором газетного матеріалу: *Інакше в нашому суспільстві було б греблю гатити геніїв. А де вони?* (Молодь України, 03.05.2020). Ми переконані, що в цих і подібних до них випадках питання вживаються переважно не в діалогічному, а в монологічному мовленні, тобто не виконують безпосередньої функції питання, бо не виражають потреби в отриманні певної інформації [6, с. 72].

2.3 Еліптичні речення в ролі газетних заголовків

З огляду на структурну типовість переважної більшості моделей еліптичних конструкцій у мові газет, їхню очевидну стандартність, яка нерідко близька до мовно-синтаксичних штампів, кліше, еліптичні публіцистичні речення можна групувати за ознаками властивої їм внутрішньо-синтаксичної будови. Водночас певне значення має семантика імпліцитного предиката й експлікованих компонентів, які набувають особливої комунікативної важливості. З функціонального боку ці структури становлять типові інформативні вислови чи спонукання-заклики. Найбільшої смислової ваги та комунікативної значимості еліптичні речення набувають у функції заголовка, в якій вони вживаються часто, репрезентуючи в лаконічній формі зміст усієї статті.

Авторові газетного тексту передусім необхідно привернути увагу читача до певного видання й спонукати до прочитання певного матеріалу. За таких умов особливого значення набувають заголовки статей, бо саме вони виступають орієнтиром для читача, є першим кроком до сприйняття тексту. Заголовок являє собою психологічно помітний і концептуально важливий елемент тексту, який сприймається читачем на кількох рівнях: до прочитання тексту й після нього. На першому етапі заголовок бере участь у формуванні комунікативної установки на текст. Він формує ставлення до газетного тексту, допомагає встановити необхідний контакт між автором і читачем, який тільки на основі заголовків може отримати значну за обсягом інформацію [69, с. 43].

На встановлення контакту між автором і читачем на першому етапі сприйняття заголовка впливає його структурно-семантична організація; наявність «помітної» лексики, яка характеризується образністю, викликає асоціації експресивних прийомів і конструкцій. Саме в цьому компоненті тексту особливо важливим є подолання газетних штампів, бо їх уживання не тільки перешкодить досягненню бажаного експресивного ефекту, але й може зовсім відвернути читача від прочитання всього тексту.

Другий рівень сприйняття заголовка (після прочитання тексту) є винятково важливим у розумінні художнього тексту, бо він актуалізує його ідейно-тематичний зміст. У прочитанні газетної статті текстове сприйняття заголовка менш важливе, оскільки газетний текст має в основному інформативний характер і часто не розрахований на тривале й глибоке осмислення. Однак і в цьому разі заголовок зазнає повторного сприйняття, активність якого зумовлюється його семантичною й комунікативною організацією.

Заголовок виступає як репрезентант тексту, «конденсат» змісту тексту, котрий містить також авторську оцінку ситуації, яка описується [47, с. 32]. Він може відноситись до означуваного ним тексту за принципом метафори та метонімії.

Отже, заголовок – це «виражений засобами природної мови та виділений графічно потенційно згорнений знак тексту, який, маючи відносну автосемантичність, є абсолютно початковим, єдиним для всього тексту елементом, що називає та характеризує текст, здатний прогнозувати зміст, інтегрувати текст та повідомляти останньому додаткові смисли [4, с. 4].

Л. Коробова поділяє всі такі заголовки на два типи: *автосемантичні*, здатні без опори на текст, самостійно виражати його ідейно-тематичну основу, і *синсемантичні*, котрі не мають такої здатності й розкривають своє значення тільки за наявності контексту [56, с. 7–8]. До другого типу належать заголовки – контекстуально неповні речення.

Еліптичні речення можуть виконувати функцію заголовка без опори на текст і з урахуванням його змісту. З погляду прагматики серед заголовків можна виокремити *заголовки-впливи* та *заголовки-повідомлення* [4, с. 4–6], які характерні для газетних текстів публіцистичного й інформативного характеру.

В. І. Голоюх описав структурні моделі еліптичних речень, які функціонують у ролі заголовків, відзначивши їх переважно прийменниково-іменну організацію, указав на такі найпродуктивніші типи заголовків:

- ✓ *давальний відмінок – знахідний відмінок;*

- ✓ *знахідний відмінок – давальний відмінок;*
- ✓ *знахідний відмінок без прийменника – знахідний відмінок з прийменником;*
- ✓ *знахідний відмінок без прийменника – родовий відмінок з прийменником;*
- ✓ *родовий відмінок іменника з прийменником до – прислівник або прийменниково-іменне сполучення в обставинній функції;*
- ✓ *родовий відмінок з прийменником від – родовий відмінок з прийменником до [20, с. 24].*

Отже, у центрі дослідження В.І. Голоюха перебувають формально-синтаксичні показники організації еліптичних речень, а не їх власне стилістичні функції, зумовлені семантикою та комунікативним спрямуванням. Крім того, внаслідок специфіки преси радянського періоду до однієї сфери функціонування дослідник відносить заголовки газетних і журнальних статей, лозунги й заклики, розглядає їхню структурну організацію – як організацію висловлювань певного типу.

Проте сучасна преса зазнала значних змін за кілька останніх десятиліть. Сьогодні еліптичні речення продовжують широко вживатись у газетних текстах, особливо у коротких замітках інформативного характеру, як заголовки. Суттєвим при цьому є наявність чи відсутність суб'єкта, який виступає одним з центральних компонентів вислову. Найчастіше в таких структурах еліпсується (виражається імпліцитно) буттєвий локативний предикат, тобто вони повідомляють про локалізацію суб'єкта в просторі. Експліцитно представленими є суб'єкт і локатив, виражений прийменниково-відмінковою формою іменника, рідше прислівником. Унаслідок того, що газета інформує читача про реальні події, які сталися в різних куточках країни та світу, повідомлення повинно відповідати вимогам достовірності й точності, компонентами локативу часто стають власні назви, наприклад : *Цирк Андреа – у Вінниці* (Вінниччина, 15.05.20); *Президент – на Харківщині* (Голос України, 18.06.20).

Оскільки передумовою експресивності заголовку є його лаконізм, у реченні найчастіше заповнюються тільки валентні позиції лаконізм, у реченні найчастіше заповнюються тільки валентні позиції основного (еліпсованого) предиката, рідше уточнюється значення інших компонентів вислову, наприклад: *На Україні – чергові вибори* (Голос України, 26.04.20).

Саме локативи сигналізують про те, що еліпсований предикат має буттєву семантику, однак точне встановлення її неможливе. У більшості випадків значення предиката визначається у межах синонімічного ряду чи тематичної групи [77, с. 54].

Що ж до семантики предикату, то варто вказати на його певну невизначеність. Однак серед різноманітних дієслів зі значенням буття еліпсованими у таких реченнях можуть бути не всі одиниці. Зокрема, імпліцитно вираженими можуть бути такі дієслова лише найзагальнішого значення, наприклад: *існувати, траплятися, ставатися, відбуватися, діятися, здійснюватися* та інші.

Водночас дієслова існування з якісними характеристиками, особливо ж інтенсивного вияву буття (*буяти, бушувати, шаленіти, лютувати*) чи дієслова з семою неінтенсивного, послабленого буття (*тепліти, тліти*) [57, с. 5] не можуть бути випущеними, бо їхні якісні характеристики не виражаються інтенсивністю мовлення.

Еліпсація предиката є засобом зосередження уваги реципієнта мовлення на вербалізованих компонентах вислову, тобто для мовця не стільки важливі якісно-оцінні, як інші характеристики дії, передовсім обставинні. Безумовно, мовець виражає свої ставлення до описуваних у реченні подій і дій; сказане ним нерідко сприймається як що-небудь інтенсивне, динамічне тощо. Водночас вираження цієї семантики відбувається не в межах однієї дієслівної лексеми, а з допомогою залежних від дієслова компонентів вислову.

Що ж до синтагматичних властивостей *еліпсованих дієслів буття*, то варто вказати, що в таких реченнях імпліцитно виражається дієслівна релятивна семантика, яка потребує для свого вияву одного або кількох

слів–конкретизаторів, на відміну від дієслівної абсолютивної семантики, яку передають одновалентні дієслова без участі поширювачів.

До бутгєвих дієслів релятивної семантики Л. І. Лонська зараховує насамперед локативні дієслова, які поширюють обставинні конкретизатори, наприклад: *Там уже був противник* (О. Гончар); дієслова наявності й належності, що вимагають об'єкта наявності чи володіння: *Хто працює, той володітиме всім* (А Шиян); дієслова існування із семантикою сприймання: *Замки величезно бовваніють на скелях* (І. Нечуй-Левицький); із семантикою існування в певних умовах; із семантикою перебування десь упродовж певного часу [64, с. 7]. З-поміж цих груп дієслів буття лише ті, що потребують обставинних конкретизаторів, можуть бути імпліцитно виражені в еліптичному реченні, бо слова–конкретизатори в свідомості носія мови безпосередньо пов'язуються із семантикою певного дієслова, тільки співвідносяться з ним, набуваючи цілісності й предикативності речення, здатного виконувати не номінативну, а комунікативну функцію.

Наявність адвербіалізатора в локативних реченнях є необхідною умовою повної семантичної реалізації конструкції. Локативний предикат передбачає заповнення відкритої позиції компонентом з обставинно–локальним значенням, функцію якого можуть виконувати прислівник і прийменниково–іменникові сполуки, серед яких найпоширенішими є поєднання відмінкових форм іменника з прийменниками *у (в), на, при, по, коло, біля (побіля), близько, поблизу, недалеко (від)* тощо. Загальне значення буття еліпсованого в таких реченнях предиката встановлюється за зворотною валентністю наявних у реченні локативів, проте в таких, конструкціях експлікованим є переважно суб'єкт, який виступає основним компонентом повідомлення і всього тексту статті.

У тексті статті часто трапляються *еліптичні речення з предикатом буття*, але функцію теми виконує прислівник чи прийменниково–іменникова форма з локативним чи темпоральним значенням, а сама конструкція нагадує звичну формулу висловлювання, де, власне, важливим, інформативним

виступає тільки рематичний компонент. Наприклад: *Попереду – сповнення надій на краще життя* (Голос України, 11.03.19); *Позаду – виснажливий передвиборчий марафон* (Голос України, 11.03.20). Такі конструкції вже стали ознакою мовлення засобів масової інформації, вживаючись у текстах інформативного і власне публіцистичного характеру. Часто вони називають тему наступного вислову, служать засобом актуалізації для читача певного сюжетного повороту статті. Лаконічність експресивність речень такого типу сприяє частотності вживання їх і в якості заключних компонентів тексту, які містять висновок чи натякають на майбутнє продовження описуваних подій.

Посилення контрасту між очікуваним і дійсним, минулим і майбутнім сприяє підвищенню експресивності еліптичних речень із семантикою заміщення: *Замість конкретних дій – красиві слова* (Молодь України, 14.03.20); *Замість зарплати – продукти* (Голос України, 17.02.19). Вербалізовано тільки компоненти заміщення, прийменник же вказує на одне з відношень: саме ці елементи вислову є комунікативно найважливішими. Пропущене дієслово є релятивним за способом вираження своєї семантики, тобто вимагає доповнення словами–конкретизаторами. Такі дієслова наявності є двовалентними, бо вимагають заміщення позицій суб'єктів, які змінюють одне одного. Віднесеність еліпсованого буттєвого предиката до сфери минулого, теперішнього чи майбутнього часу, його реальність чи ірреальність менш актуальна, ніж заміна суб'єктів. Характерно, що у таких реченнях назва суб'єкта стосується нового в повідомленні. Саме його ознаки стають об'єктом висвітлення у статті, якщо таке речення виконує функцію заголовка. Заголовки такої структури можуть використовуватись у текстах як публіцистичного, так і інформативного характеру. При цьому в першому випадку заголовок може метафорично вказувати на тему та ідею статті, а в другому містить у собі найголовнішу інформацію повідомлення, яка конкретизується, деталізується в наступному контексті.

У реченнях з темпоральним компонентом функції теми і назвою суб'єкта у функції реми як характеристичної ознаки і імпліцитно вираженого предиката

залежить від контексту. Дія може сприйматись або як динамічна, раптова, наприклад: *Раптом через день сильний мороз* (Голос України, 18.11.20) або як звичайна, без відтінків швидкості чи повільності перебігу, наприклад: *І ось через два роки* (Молодь України, 14.03.20). На швидкість появи суб'єкта часто вказує саме темпоральний показник. У наведених реченнях темпоральні синтаксеми виражені іменниками з часовим значенням і прийменником *через*, вказують на часовий проміжок між двома діями, які можуть бути однотипними чи різнотипними. Ставлення мовця до дій, що реалізуються, оцінка часового проміжку як значного чи невеликого може виражатись як засобами темпоральної обставини, так і наступним контекстом.

Імпліцитно вираженими у реченні–заголовку можуть бути й предикати із загальним значенням «підтримувати кого, що-небудь», яке в реченні еліпсується за допомогою адвербіальної синтаксеми, вираженої прислівником *за*, який має значення «на підтримку, на користь кого–, чого–небудь» [28, с. 38], наприклад: *Більшість – за президента* (Молодь України, 6.03.20); *Опозиція за перерахунок голосів* (Голос України, 6.03.20); *Тимошенко – за справедливість* (Голос України, 31.03.20).

Предикат може мати значення «боротися за кого–, що–небудь», в такому разі *за* виступає прийменником, якщо у заголовку названий суб'єкт, імпліцитно виражений предикат сприймається як реальна чи потенційна дія, а весь вислів має характер повідомлення. За вербалізації лише об'єкта дії вислів набуває характеру комплексної реми і кваліфікація його як розповідного чи спонукального можлива тільки на основі наступного контексту, наприклад: *За Крим у складі України* (Голос України, 15.06.20); *За співробітництво і проти бюрократії* (Голос України, 20.08.20); *За шапку чи за ідею?* (Голос України, 15.02.19); *За новий статус* (Голос України, 14.02.20); *За рідну Україну* (Голос України, 8.05.20); *За Європу без'ядерну* (Голос України, 15.06.20); *За здоров'я нації* (Молодь України, 04.02.20); *За державну мову* (Голос України, 8.05.20); *За неньку-землю!* (Молодь України, 18.03.20).

Якщо суб'єкт речення-заголовка названий у статті, вислів має розповідний характер, є повідомленням про певний факт дійсності. В тому разі, якщо вислів-заголовок має спонукальний характер, виступає у функції гасла, заклику, потенційним суб'єктом неназваної дії виступає адресат звернення, а вся стаття має менш інформативний характер, виступаючи в ролі аргумента на користь здійснення вказаного в заголовку.

Речення еліптичної організації, в яких названо суб'єкт імпліцитно вираженої дії може мати фразеологізований характер, наприклад: *Один за всіх* (Молодь України, 21.03.20); *Латка на латку* (Молодь України, 1.05.19); *За двома зайцями* (Молодь України, 28.03.19). Такі назви статей є образними, яскравими, їх еліптичність усталеною, звичною. Зауважимо, що сталий вираз за своєю природою може бути еліптичним чи дієслівним. Синтаксична зумовленість значення еліпсованих дієслів дозволяє адресатові мовлення точно встановити його семантику. Наприклад, у заголовку *На пенсію: раніше чи як усюди?* (Молодь України, 17.01.19) слова *на пенсію* мають синтаксично зумовлене значення і вживаються зі словом *іти*, яке й усвідомлюється читачем без його прямого називання. Отже, значення еліпсованого дієслова встановлюється точно, а не в межах синонімічного чи асоціативного ряду.

Еліптичні речення в газетних текстах часто побудовані за такою синтаксичною моделлю: *іменник у непрямому відмінку з прийменником*. У такому разі для усвідомлення семантики еліпсованого предиката важливе значення має семантика прийменника, що разом з іменником вказує на певні валентні позиції предиката, отже, вказує також на інтенсійні можливості дієслова.

Локативний предикат дії в еліптичному реченні імпліцитно виражається рідше, наприклад: *З Греції – на Україну* (Молодь України, 14.03.20); *З адміністрації – в парламент* (Голос України, 12.03.20); *З корабля – на бал* (Молодь України, 14.03.20). На спрямування дії невербалізованого предиката вказують словесно виражені локативи, які позначають вихідну точку та кінцевий пункт переміщення. Векторність значення предиката реалізується

насамперед через прийменники, вжиті в реченні: *з – на; з – в; з – до*. Часто у вислові-заголовку не називається і суб'єкт, однак у більшості випадків його можна встановити з тексту статті. Еліптичність предиката сприяє виявленню динаміки дії, ставить у центр вислову його спрямованість, а не інші характеристики (однократність/багатократність, модальність, часову віднесеність тощо), підкреслює закономірність обставинних характеристик дії або ж їхню нехарактерність.

Початковий і кінцевий пункти переміщення, розвитку, а також неназваного суб'єкта часто виступають експлікованими компонентами еліптичного вислову, наприклад: *Від роду – до народу* (Молодь України, 14.02.20); *Від ідола до ідеалу* (Молодь України, 6.01.20); *Від монологу – до діалогу* (Голос України, 14.03.20); *Від страйка – до діалогу* (Голос України, 27.02.19); *Від абсурду до гармонії* (Молодь України, 1.10.20); *Від народження – до смерті* (Голос України 31.01.20); *Від бідності до багатства* (Голос України, 20.08.20); *З пелюшок... у злочинці* (Молодь України, 29.08.20). Відповідно напрямку руху чи зміни стану задається прийменниками *від – до, з – у*, водночас позитивна чи негативна оцінка повідомлення залежить від семантики іменників. Характерно, що на сприйняття вислову впливає й постановка розділових знаків. У разі відсутності їх між двома зіставляваними компонентами вислову дія сприймається як поступова, тире ж підкреслює її динамізм, акцентує протиставлення, неочікуваність, непередбачуваність і незвичність результату дії підкреслюється за допомогою трьох крапок.

Речення з прийменниками *від, до* можуть вказувати на однотипні події, явища, об'єкти, які виступають часовим орієнтиром, мірилом, наприклад: *Від трагедії до трагедії* (Голос України, 31.01.20); *Від зими до літа* (Молодь України, 14.02.20); *Від зарплати до зарплати* (Голос України, 24.05.20); *Від кабінету до кабінету* (Голос України, 29.08.20); *Від пенсії до пенсії* (Голос України, 30.01.20); *Від сесії до сесії* (Голос України, 20.08.20). У таких реченнях може вказуватися також на просторові межі, тобто реалізується локативне значення, наприклад: *Від Києва – до Москви* (Голос України,

11.06.20); *Від Дніпра – до Кури* (Голос України, 24.05.20); *Від берега лівого до берега правого* (Голос України, 7.05.20). У першому випадку може підкреслюватись частотність названих подій, їх надзвичайна важливість, у другому – всеохоплюваність чи, навпаки, обмеженість поширення дії у просторі, її спрямованість. Такі речення часто виступають заголовками газетних статей різного типу, вказуючи на тему наступної статті прямо чи метафорично, прямо називаючи або натякаючи на темпоральні чи локативні характеристики описуваної ситуації.

Речення з еліпсованим предикатом руху становлять численну й виразну групу. В межах цієї моделі можна виокремити вислови, в яких описується рух предмета в цілому і рух частини предмета. Останнє найчастіше стосується руху органів тіла.

З погляду структурно-семантичного такі речення здебільшого становлять сполучення постпозитивної або препозитивної обставини з підметом, постпозитивного додатка з підметом за можливої наявності інших залежних членів речення. Основний зміст у реченнях з еліпсисом предиката зі значенням пересування у просторі зазвичай зосереджується у локативних компонентах, виражених прислівником чи іменником з прийменником, які дають обставинну характеристику дії. Назва суб'єкта дії частіше виступає темою висловлювання, в той час як ремою є напрям руху, наприклад: *Хто до Москви , хто в Італію* (Голос України, 2.08.20); *Діти до школи* (Молодь України, 03.10.20), *Поїзди – на захід, трамвай – на схід, а метро залишається в Празі* (Молодь України, 21.06.20), чи спосіб пересування, наприклад: *Хто поїздом, а хто уплав...?* (Молодь України, 22.09.20); *А один не в ногу* (Голос України, 8.08.20).

Підмет може випускатись, якщо він зрозумілий зі змістового зв'язку еліптичного речення з сусіднім, переважно повним реченням. У цьому випадку виникають побудови з «подвійною» неповнотою: пропуск підмета зумовлюється зовнішньо– і внутрішньо-синтаксичними чинниками, а еліпсис присудка – внутрішньо-синтаксичними.

Локативний компонент, який виступає основним засобом кваліфікації еліпсованого предиката, може вказувати на кінцевий пункт переміщення, виступаючи у функції теми, тоді як ремою слугує спосіб виконання дії, наприклад: *На роботу – з радістю, з роботи – з гордістю* (Молодь України, 29.08.20); *У майбутнє з гордістю* (Голос України 17.08.20); *Додому – на крилах успіху* (Голос України, 17.08.20); *До місць бойової слави – безкоштовно* (Голос України, 8.05.20); *Через кордон у «костюмі Адама»* (Молодь України, 29.09.20).

Рідше спосіб пересування в просторі перебуває у позиції теми, тоді як ремою вислову виступає кінцевий пункт переміщення, наприклад: *З нашим дипломом хоч до Айови* (Голос України, 11.06.20); *На тролейбусі – до Європи* (Голос України, 1.06.20); *На заробітки до Німеччини* (Голос України, 10.08.20).

Темою вислову може слугувати й повідомлення про мету пересування, коли актуальною частиною вислову виступає локатив, наприклад: *За фісташками – до Ірану* (Голос України, 13.06.20).

Еліптичність предиката дозволяє акцентувати рему, а також підкреслити в наведених реченнях незвичність, неправильність способу виконання дії, наприклад: *На вибори - без копійки* (Молодь України, 6.03.20); *До керівного крісла - через вікно* (Голос України, 19.10.20); *До банку з магнітною карткою* (Голос України, 8.02.19). Суб'єкт висловлення також не вербалізований, він встановлюється з тексту статті.

У складі еліптичних речень з неназваним предикатом руху можуть уживатися й темпоральні обставини, наприклад: *Додому - щоночі, додому – щодня* (Голос України, 19.10.20); *Тут Володимира приймуть у реабілітаційному центрі, де він відпочине. Опісля додому. Поїздом* (Молодь України, 8.08.20); *А потім можна і в США* (Молодь України, 18.07.20). Однак темпоральні характеристики для вираження руху в просторі не є концептуально важливими і значення еліпсованого предиката в таких випадках встановлюється на основі семантики локативів.

Потрібно зауважити, що значення швидкого, миттєвого руху не виступає постійною ознакою еліптичних конструкцій такого типу. Експресія стрімкості руху не є ознакою самої моделі, а створюється контекстом (описуваною ситуацією, вжитою лексикою, синтаксичними конструкціями) і підсилюється, підкреслюється еліптичністю предиката. Цим створюється особлива, переривчаста, стрибкоподібна інтонація вислова. В інших текстах і в інших еліптичних моделях енергія подібної інтонації сприяє виявленню інших експресивних ефектів [84, с. 61].

Вербалізовані компоненти еліптичного речення–заголовка можуть перебувати у відношеннях *підстава – наслідок*, наприклад: *За брехню – до 5 років* (Молодь України 12.03.20); *За крадіжку – до в'язниці* (Молодь України, 7.03.20). Імпліцитність предиката посилює значення швидкості появи наслідка, його закономірності чи невідповідності причині. Суб'єкт дії також не названий, його не можна точно встановити і з наступного контексту. Комунікативно важливим для мовця є наслідок-покарання, що виступає у функції реми повідомлення.

Семантично близькими до таких речень є конструкції з еліпсованим дієсловом «дати» чи «отримати», в яких названо об'єкти, що підлягають обміну, наприклад: *За тонну брухту – 20 кілограмів цукру* (Вінниччина., 27.09.20); *Нафтопродукти – за зерно* (Вінниччина, 11.10. 20). Об'єкт обміну чи продажу, який виражається іменником з прийменником *за*, може виступати тематичним чи рематичним компонентом вислову, в якому підкреслюється частіше неспівмірність, невідповідність об'єктів обміну чи продажу, рідше – їх дійсна еквівалентність.

Подібне значення мають висловлювання, в яких підкреслюється невідповідність, незвичність нагороди чи подяки. Такі речення можуть мати й іронічне, саркастичне забарвлення, наприклад: *У нагороду – два інфаркти* (Голос України, 16.03.20). Такі виразно емоційні одиниці можуть слугувати як заголовком, так і завершальним компонентом статті. Перефразовуючись,

заголовок може повторюватись в останньому реченні, наприклад: *За все мені в нагороду – два інфаркти* (Голос України, 6.03.20).

Як спонукальний вислів можуть уживатися речення-заголовки з невербалізованим предикатом зі значенням «надати», «дати», «треба» та названими адресатом і об'єктом дії, які виражені відповідно іменниками у формі давального й знахідного відмінків, наприклад: *Нетисьменності – бій* (Голос України, 19.09.20); *Борцям – волю* (Голос України, 28.08.20); *Шахтарям – зарплату* (Голос України, 25.06.20); *Місту – чистий вигляд* (Голос України, 20.02.20); *Кожному району – по школі* (Голос України, 20.06.20); *Кожній школі – по комп'ютеру* (Голос України, 25.04.08); *Молоку та хлібу – чисті умови* (Голос України, 3.02.08); *Людям – добро* (Голос України, 28.02.19); *Людям свободу* (Голос України, 2.02.19).

Як імперативи можуть сприйматися еліптичні речення різної структури. Формальним показником наказової інтонації часто виступає знак оклику, наприклад: *На свято* (Голос України, 27.09.20); *На коліна!* (Голос України, 19.09.20); *Уперед, на Захід!* (Голос України, 24.07.20); *Усі на майдан!* (Голос України, 13.05.19); *Обережно з вогнем!* (Молодь України, 20.07.20). Водночас винятково важливим в оцінці власне комунікативних характеристик вислову виступає контекст, особливо якщо йдеться про заголовок тексту, оскільки речення можуть вживатися в різних змістових варіаціях.

Рематичним компонентом вислову нерідко виступає адресат дії, виражений іменником у давальному відмінку. Актуальним для мовця виступає надання йому певних переваг, речей тощо саме конкретному адресатові, наприклад: *Премію – переможцям* (Голос України, 27.09.20); *А цукерки – малюкам* (Голос України, 13.09.20); *Подарунок – дітям* (Голос України, 16.10.20); *А водичку – людям* (Голос України, 30.05.20); *Повноваження – одним, відповідальність – іншим* (Голос України, 27.02.19). Структури з подібною семантикою можуть не членуватися мовцем на дві частини – виразну тему і таку ж рему, а виступати як відносно єдине ціле, утворюючи нечленовану рему, якій властива своєрідна інтонація – відсутність логічного наголосу і паузи між

компонентами висловлення, наприклад: *Мир і щастя дітям усієї землі* (Голос України, 25.05.20). Еліпсований у реченні предикат має нечітко окреслену семантику, і він може усвідомлюватись з імперативним значенням необхідності «треба», «необхідно», «надати», «подарувати», «забезпечити».

На сьогодні менш активно функціонують еліптичні речення з вербалізованими адресатом дії, компонентом яких виступає заперечне слово *ні*, наприклад: *Ні виборам!* (Молодь України, 25.05.20); *Ні корупції!* (Голос України, 12.04.20); *Ні – атомній зброї!* (Молодь України, 25.05.20); *Ні хворобам!* (Молодь України, 30.02.20). Такі речення мають переважно окличну інтонацію, а слово *ні* субстантивується, виражаючи значення субстантивного типу «відмова», «відсіч», «протидія».

У функції теми в таких висловах виступає заперечне слово, тоді, як у ремі повідомляється спрямування заперечення. Зменшення кількості таких утворень із загальним заперечним значенням і окличними, імперативними характеристиками свідчить про зменшення категоричності преси й повчальних інтонацій стосовно читача і орієнтацію його на виконання інформативної функції.

Імпліцитно вираженими у реченнях–заголовках такої організації можуть бути і предикати зі значенням «присвячувати», «дарувати», «віддавати», наприклад: *Найніжніші слова матерям* (Голос України, 30.08.20); *Барвистий вінок – Кобзарю* (Голос України, 7.03.19). У такому разі вислів має відтінок присвяти, який посилюється, коли на адресата, вираженого іменником у функції звертання, вказує особовий займенник, наприклад: *Здобутки трудові – тобі, свято народовладдя* (Молодь України, 12.03.19); *Весь біль, усю печаль – тобі, моя тривога!* (Голос України, 14.02.19).

Найчастіше в статтях з такими заголовками повідомляється про певні події, які вже сталися або мають відбутися, і вислів-заголовок сприймається як повідомлення, а не спонукання. Отже, семантика еліпсованого предиката уточнюється завдяки наступному контексту. Невербалізованість предиката у заголовку спричиняється до певної невизначеності у сприйнятті дії.

У еліптичних реченнях з названим об'єктом дії, котрий виступає тематичним компонентом, вербалізованими можуть бути також обставинні синтаксеми мети або ж напрямку дії. Найчастіше обставинні значення виражаються за допомогою іменників з прийменниками *на, в (у), під, за*. Еліпсуватися у таких реченнях можуть предикати зі значенням спрямування, наприклад: *Творчу працю – на благо України* (Голос України, 12.03.19); *Атомну енергію – на службу людині* (Голос України, 25.06.20), *Проект – на переробку* (Голос України, 25.09.20).

Як імперативи чи вислови за значенням необхідності, котрі можуть сприйматись як непрямі імперативи, виступають у публіцистичних текстах речення з еліпсованим предикатом, який має значення «поставити когось чи щось під вплив або дію кого-, чого-небудь», наприклад: *Хворих під нагляд лікарів* (Молодь України, 12.03.20); *Виконання виробничого плану – під контроль* (Молодь України, 25.04.19); *Склади – під охорону* (Голос України, 30.09.20); *Солодке життя – під державний контроль* (Голос України, 13.09.20).

Вербалізованим у реченні може бути лише обставинний компонент з прийменником *під*, наприклад: *Під чорним тавром* (Голос України, 30.09.20); *Під нагляд кавказця* (Голос України, 13.03.20); *Під знак економічних законів* (Голос України, 21.02.19); *Під батьківською опікою* (Молодь України, 12.12.20); *Під нагляд лікарів* (Голос України, 22.10.20); *Під один гребінець...* (Голос України, 7.06.20).

Обставинні синтаксеми з прийменником під можуть виражати найрізніші значення: *місце, напрямок, спосіб виконання дії*, а еліпсований предикат нерідко набуває значення *буття, перебування, спрямування, пересування в просторі*. Проте завжди обставинні компоненти виступають ремою вислову, його комунікативно найважливішою частиною. Експлікованими в еліптичному реченні-заголовку можуть бути обставини мети, причини, виражені прийменниково-відмінковими формами іменників з прийменником *на*, наприклад: *На замітку* (Молодь України, 13.01.19); *На ваше*

прохання (Молодь України, 5.10.20). У такому разі імпліцитно вираженим у реченні виступає дієслово із загальним значенням повідомлення, інформації, яка представлена першою особою. Через заголовок відбувається спілкування читача й автора тексту, який повідомляє про мету чи причину подання газетного матеріалу. У заголовку підкреслюється практичний характер повідомлення, його необхідність для читача.

Специфічний різновид аналізованої моделі з названими об'єктом та обставинами дії становлять речення з прийменником *за*, в яких безприйменникова і прийменникова частини не фіксовані, наприклад: *За день – три норми* (Голос України, 15.04.19). Обставинний компонент, який становить рему повідомлення, вказує на час, упродовж якого реалізується дія. Лексичне значення дієслова у наведеному прикладі цілком визначене – «виконати». З ним безпосередньо пов'язане асоціативними й синтаксичними зв'язками слово *норми*. Модальна і часова віднесеність неназваної дії залежить від контексту чи ситуації: *За день треба виконати три норми; За день виконують (виконають) три норми; За день виконаймо три норми.*

Модальна невизначеність, яка може усуватись в наступному контексті, властива й реченням з еліпсованим предикатом, що має значення «ставлення до кого-, чого-небудь», наприклад: *До закону – з повагою, до влади – з надією* (Голос України, 22.02.20); *До природи – по-батьківськи* (Молодь України, 12.05.20). На семантику предиката вказує об'єктна синтаксема, виражена формою іменника з прийменником *до*, і адвербіальна синтаксема способу дії. Значення еліпсованого предиката чітко виявляється через валентно-інтенційні властивості, виражені залежними від нього компонентами, експлікованими в реченні. У функції реми виступає адвербіальна синтаксема: для мовця актуальним є спосіб виконання дії, а не її спрямування. Кваліфікація таких речень-заголовків як спонукальних чи розповідних можлива лише після прочитання статті. Однак і після цього невербалізованість, отже, й варіативність модального значення предиката, впливає на сприйняття всього тексту.

Експліковані у реченні компоненти можуть ідентифікувати повідомлювану далі інформацію за її походженням і тематикою, відповідністю певному відомому читачеві джерелу, наприклад: *За літочисленням* (Молодь України, 6.01.19); *За народно-церковним календарем* (Молодь України, 6.01.19); *За повідомленням синоптиків* (Молодь України, 25.05.20). Наведені конструкції по суті сприймаються як вставні до неназваних речень, вони виражають додаткові повідомлення, уточнення, певні смислові відтінки. Близькими до таких назв статей є конструкції з прийменником *з*, які вказують на джерело повідомлення, наприклад: *З таємних архівів* (Молодь України, 10.05.20); *Із розкритих джерел* (Молодь України, 6.01.20); *Із кулуарних висловлювань* (Молодь України, 28.03.20); *Із журналістського блокнота* (Молодь України, 17.03.20); *З останньої пошти* (Молодь України, 10.03.20); *Із записок провінційного Цицерона* (Молодь України, 25.05.20); *З листів читачів газети «Молодь України»* (Молодь України, 31.01.20); *З поетичного зошита* (Молодь України, 29, 03.19); *З нових казок на новий зразок* (Молодь України, 31.19.20). Такі назви вказують на те, що наведене повідомлення є тільки частиною ширшої, більшої за обсягом інформації, витягом з неї. Вони часто слугують назвами рубрик у газеті, які дозволяють публікувати матеріали різного змісту, поєднані тільки за джерелом інформації.

Окрему групу еліптичних речень за виконуваною комунікативною функцією становлять типові форми вітання, прощання, побажання, подяки тощо. Досить часто вони виражаються сполученням родового відмінка іменника у функції додатка з прикметниковим означенням чи самостійного означення, супроводжуючись звертаннями, вигуками. В таких висловах називаються об'єкти, які є бажаними для адресата, названого звертанням. Отже, еліпсованим виступає предикат зі значенням «бажати», який співвідноситься з особою мовця. Такі вислови часто вживаються у газетних текстах і як заголовки, і як останні, підсумовуючі фрази тексту, а також в оповідях, наприклад: *Щастя, здоров'я, благополуччя!* (Вінниччина, 7.03.20); *Доброго почину, друзі!* (Молодь України, 21.09.20); *Доброго вам здоров'я!* (Молодь

України, 13.01.20); *Мир дому твоєму, Україно!* (Молодь України, 5.01.20); *Хочу побажати щастя чеченському народові. Хай любить і відстоює свою Батьківщину! Добра йому в майбутньому!* (Молодь України, 5.01.20); *Не говорімо – нова держава, молода держава. Наша держава – тисячолітня. Многая їй літа і надалі, і на віки!* (Молодь України, 5.01.20); *Щасливого плавання в країну знань!* (Молодь України, 1.09.20).

2.4 Еліптичні конструкції питальної модальності в діалогічному й монологічному мовленні

Окрему групу еліптичних речень становлять конструкції питальної модальності з незаповненою позицією предиката різної семантики. Варто вказати на непоширеність еліпсації предиката питальних речень. За дослідженнями Н.М. Дзюбак, це явище більш властиве питально-з'ясувальним конструкціям, у яких експлікується питальне слово, виражене займенником чи займенниковим прислівником, семантичний суб'єкт, рідше – об'єкт [23, с. 17–18]. Такі конструкції вживаються переважно в діалогічному мовленні. У їхній структурі наявна обставина, виражена прислівником *де*, і підмет, або ж вони становлять сполучення додатка, вираженого займенником *що* в знахідному відмінку, з іншим займенником або іменником в орудному відмінку. З погляду ілюкутивного завдання такі висловлення, на думку Н.М. Дзюбак, можуть бути спрямовані на з'ясування особи співрозмовника, місця перебування конкретного предмета, особи, що уявляється як семантичний суб'єкт, а також виражати цікавість співрозмовника до життя чи особи, яка не бере участі в спілкуванні, стурбованість її станом, спонукати адресата мовлення до висловлення власних вражень із приводу суб'єкта речення-питання. Важливими зі стилістичного боку в газетних текстах є питання, які не просто слугують матеріалом для побудови статті, а й виступають засобом увиразнення її ідеї, концентрації уваги читача на найважливіших моментах тексту (*І кожна грань блищить особливим світлом. Що це?* (Молодь України, 31.01.07); *А я що? Я хотів людям тільки добра* (Молодь України, 18.07.20), спонукають до роздумів разом з автором газетного матеріалу (*Інакше в нашому суспільстві було б греблю гатити геніїв. А де вони?* (Молодь України, 18.07.20); *Папа Римський був зворушений моїми діяннями – надіслав грамоту, медаль, маю візитку і запрошення на відвідини. Але коли і як?* (Молодь України, 26.02.20); *Хата в нас маленька – взяли садибу будуватись. А що далі?* (Молодь України, 12.02.07). У цих і подібних до них випадках питання вживаються переважно не в діалогічному, а в монологічному мовленні, тобто не виконують

безпосередньої функції питання, бо не виражають потреби в отриманні певної інформації.

На думку О. П. Сковородникова, у газетно-публіцистичному стилі поширене додаткове виділення реми за допомогою питально-відповідальної конструкції. «Уведення цієї конструкції в монологічне мовлення (переважно розповідь і роздум), – зазначає він, – у газетній публіцистиці стало звичним прийомом, зазнало шаблонізації; проте експресивність цього прийому повністю не знищується завдяки збереженню у свідомості носіїв літературної норми паралелізму між конструкціями діалогізованими і недіалогізованими (традиційними)» [88, с. 59].

2.5 Висновки

Еліптичні речення становлять окремий тип неповних структур, оскільки їхня неповнота виявляється тільки на структурному рівні й представлена переважно відсутністю дієслова-присудка. Семантично такі конструкції не вимагають встановлення неназваного компонента. Відомо, що заміна неповних речень граматично повними призводить до надлишкової інформації, уповільнення темпу мовлення. Еліптичне речення не має повного відповідника, у чому якнайбільше й полягає його особлива синтаксична природа та своєрідність. Структурна неповнота й специфіка семантики еліптичних речень порівняно з простими двоскладними реченнями, які кваліфікують як базові в граматичній традиції, спричинилися до появи суперечливих думок щодо кваліфікації таких речень, визначення їхнього місця в синтаксичній системі мови. Загалом виокремлюють кілька підходів до інтерпретації семантики й структурної організації еліптичних речень.

Ми витлумачуємо еліптичні речення як синтаксичні одиниці з імпліцитним предикатом, як структурно неповні речення, неповноту яких компенсує семантика наявних компонентів, за допомогою яких створюється уявлення про описувану дію. Оскільки кожне речення з погляду синтаксичного членування становить одиницю з безперервними синтаксичними зв'язками, підпорядковані члени речення свідчать про наявність одиниць, що їх підпорядковують. Відсутність тих членів речення, що підпорядковують, і наявність залежних членів речення створює, з одного боку, граматичну неповноту, а з другого – значення відсутньої граматичної ланки підказує семантика наявних компонентів. Це забезпечує зрозумілість таких речень і поза контекстом, у відриві від конкретної ситуації мовлення. Граматична неповнота еліптичних конструкцій стає особливо очевидною за умови зіставлення їх із двоскладними реченнями, які відповідають структурі логічного судження. Як і власне-неповні речення, еліптичні мають найрізноманітнішу синтаксичну будову, часто бувають однослівними. Проте вони становлять лише відносно неповні конструкції, неповнота яких є однією – структурною.

Виступаючи у функції заголовків газетних статей, еліптичні речення допомагають заінтригувати читача, створюють ефект змістової невизначеності, яка зникає після прочитання статті. Унаслідок вербалізації тільки рематичного компонента висловлення еліптичні речення–заголовки виконують інформативну функцію щодо з'ясування змісту газетних матеріалів. Структурна неповнота й семантична неоднозначність еліптичних речень–заголовків підвищує їхню експресивність і концентрує увагу саме на ньому, спонукає читача до прочитання статті. Рематичним компонентом таких заголовків може бути й іменник у позиції підмета, наприклад: *У Ірані – політична криза* (Голос України, 11.03.19); *Прем'єр у Чернівецькій області* (Голос України, 12.04.20).

За допомогою таких структур досягають не тільки економності, лаконізму викладу, але й створюють потрібну експресію викладу, що особливо важлива для публіцистичного стилю та його газетного різновиду, бо завдання публіцистики і її творців полягає в тому, щоб оптимально і найдієвіше скористатися ресурсами друкованого слова, донести до читачів найбільш потрібну їм інформацію.

Розглянуті типи еліптичних структур чітко стабілізовані передусім у публіцистичному мовленні і виступають його виразною стильовою ознакою. Будучи нормативними, наповненими сучасним змістом, такі конструкції виявляють тенденцію до все більшого поширення в усіх жанрах публіцистики, її писемній і усній формах. Завдання, які ставлять перед публіцистикою, зумовлюють потребу в переважному використанні моделей речення, найбільш придатних для оформлення тих чи тих публіцистичних матеріалів. Переважання простих двоскладних речень над односкладними, широке використання простих ускладнених речень і малослівних складних конструкцій зумовлені передусім інформативним спрямуванням публіцистичних матеріалів, потребою позначити у висловленні тільки інформативно важливі характеристики дії. Вживання еліптичних структур сприяє вияву цієї тенденції,

семантичній ясності й повноті викладу. Такі речення слугують одним з ефективних засобів досягнення комунікативної мети газетного тексту.

У газетних текстах еліптичні речення виконують функцію економії мовних засобів, водночас акцентуючи на найактуальнішій з погляду мовця частині реми. Вони сприяють наближенню авторського стилю до мовлення читача, створюють ефект непідготовленого усного повідомлення, а також допомагають імітувати усно-розмовне мовлення в діалозі. Еліптичні речення стають засобом вираження різноманітних емоційно-оцінних значень, часто виражають нерозчленовані афективні емоції, зміст яких визначається контекстом уживання еліптичної одиниці.

Еліпсується переважно предикат повідомлення, рідше об'єкт чи суб'єкт дії. Така семантико-синтаксична організація речення сприяє увиразненню семантичних відношень між його вербалізованими компонентами. Зокрема, можуть увиразнюватися відношення контрасту, підстави-наслідку, послідовності, появи в часі тощо.

Модальні характеристики еліпсованого предиката конкретизуються контекстуально. Проте навіть за умови такої конкретизації в межах еліптичного речення модальне значення предиката сприймається як двозначне.

Речення еліптичної організації, у яких названо суб'єкт імпліцитної дії, іноді мають фразеологізований характер, наприклад: *Один за всіх* (Молодь України, 21.03.20).

Імпліцитний локативний предикат дії в еліптичному реченні трапляється рідше, наприклад: *З Греції – на Україну* (Голос України, 07.03.20); *З корабля – на бал* (Молодь України, 15.03.20).

Підмет пропускають, якщо він зрозумілий зі змістового зв'язку еліптичного речення із сусіднім, переважно повним реченням. У такому разі виникають побудови з «подвійною» неповнотою: пропуск підмета зумовлений зовнішньо– і внутрішньосинтаксичними чинниками, а еліпсис присудка – внутрішньосинтаксичними.

Локативний компонент, що є основним засобом кваліфікації еліпсованого присудка, може вказувати на кінцевий пункт переміщення, виступаючи в позиції теми, а ремою слугує адвербіатив, що визначає спосіб виконання дії, наприклад: *У майбутнє – з гордістю* (Молодь України, 29.08.20).

Отже, у газетних текстах еліптичні речення, крім функції економії мовних засобів, акцентують на найактуальнішій із погляду мовця частині реми. Виконуючи функцію заголовків газетних статей, еліптичні речення допомагають заінтригувати читача, створюють ефект змістової невизначеності, яка зникає після прочитання статті.

ВИСНОВКИ

1. Сучасна публіцистика є основним функціональним різновидом мовлення, неповторність якого визначають екстралінгвальні чинники, комунікативне спрямування публіцистичного тексту й особлива ситуація мовлення, що характеризується віддаленістю комунікатів та певною односпрямованістю. У мові публіцистичного стилю газетна мова посідає визначальне місце, відбиваючи його найхарактерніші риси.

2. Газетне мовлення зумовлене потребою зацікавити читача, зробити повідомлення актуальним для нього, вплинути на його почуття, викликати потрібні асоціації. Саме тому публіцистика постійно потребує експресивних одиниць. Тенденція до експресивності публіцистичного мовлення виявляється на лексичному, фразеологічному та синтаксичному рівнях.

3. На особливу увагу заслуговують еліптичні конструкції, що є характерною ознакою емоційного публіцистичного мовлення. Вони сприяють посиленню уваги до читача, залучають його до активного сприйняття газетного тексту.

4. Еліптичні речення – кількісно найбільш виявлений семантико – структурний різновид неповних речень. Назва «еліптичні» походить з грецького, що означає «нестача», «пропуск». Еліптичні речення є неповними реченнями, в яких уявлення про неназваний член речення або його частину безпосередньо встановлюється із власного змісту і будови, насамперед, із лексичного значення та граматичної форми синтаксично залежних членів. Це є основним критерієм для специфіки еліптичних структур.

5. Еліптичні речення широко вживаються як заголовки газетних статей, безпосередньо чи метафорично вказують на тему статті. Такі реченнєві структури, виконуючи функцію економії мовних засобів, водночас акцентують на найактуальнішій із погляду мовця частині реми, сприяють актуалізації повідомлення для читача і його залученню до акту комунікації.

6. Еліпсується переважно присудок речення, рідше – компонент із значенням об'єкта чи суб'єкта дії. Семантика пропущеного компонента не

потребує встановлення, бо вона еліпсується вербалізованими членами речення, які своїм значенням і граматичною формою вказують на лексичні та граматичні характеристики пропущеного слова. Така семантико-синтаксична організація еліптичного речення сприяє увиразненню семантичних відношень між вербалізованими компонентами, зокрема відношень контрасту, заміщення, послідовності появи в часі, неспівмірності об'єктів, допомагає передати семантичні відтінки певної дії.

7. Значеннєвий діапазон еліпсованих дієслівних присудків досить широкий. Це дієслова із значеннями буття, руху, розвитку, потреби здійснити щось, ставлення, мовлення, присвяти, підтримки кого–небудь. Еліпсис дієслів руху увиразнює стрімкість, поривчастість і неочікуваність дії. У реченнях з імперативною модальністю еліпсис надає спонукальності відтінку категоричності, додаткової емоційності.

8. Виконуючи функцію заголовків газетних статей, еліптичні речення привертають увагу читача, створюють ефект змістової невизначеності, яка може бути усунена після прочитання статті.

9. Модальні й аспектологічні характеристики еліпсованого дієслівного присудка реалізуються переважно контекстуально. Проте конкретизація цих значень у межах контексту не усуває модальної й часової двозначності предиката в межах еліптичного речення. Імплицитна дія може сприйматися як реальна, потенційна чи бажана. Більшості еліптичних конструкцій властивий імперативний відтінок, контекстувальний характер.

10. Еліптичні конструкції поширені в газетних текстах публіцистичного характеру. Вони виражають переважно значення додаткового повідомлення. За допомогою таких структур посилюють контраст, протиставлення, особливості певних фактів чи їхні ознаки, увиразнюють авторську іронію, комізм описуваної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В. Г. Система форм речевого висказывания. Санкт–Петербург : Наука, 1994. 152 с.
2. Акимова Г. Новое в синтаксисе современного русского языка : учеб. пособ. Москва : Высш. школа, 1990. 168 с.
3. Білодід І. Мова і стиль роману «Вершники» Ю. Яновського. Київ : Вид–во АН УРСР, 1955. 129 с.
4. Білодід І. К. Про порівняльну стилістику східнослов'янських мов. *Теоретичні проблеми стилістики*. Київ : Наукова думка, 1972. с. 3-21.
5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностр. лит., 1955. 416 с.
6. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики. Навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. 176 с.
7. Богатько В. В. Явища еліпсису в мові сучасної української публіцистики : дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Вінниця, 2005. 176 с.
8. Богатько В. В. Еліптичні речення як різновид неповних структур. *Наукові записки Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : Збірник наукових праць. Серія : Філологія. Вінниця: Вид–во ВДПУ, 2003. Випуск 5. С. 11–14.
9. Богатько В. В. Експресивізація українського публіцистичного мовлення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : Збірник наукових праць. Серія: Філологія. Вінниця : Вид–во ВДПУ, 2006. Випуск 8. С. 122–126.
10. Богатько В. В. Еліпсація в аспекті сучасних тенденцій розвитку виражальних засобів мови (на матеріалі газетних текстів). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Випуск 80. Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 9–16.

11. Богатько В. В. Функційно–граматичні та семантичні параметри неповних структур з еліпсованими головними членами (на матеріалі прозових творів Михайла Стельмаха). *Стельмах Михайло у новітніх парадигмах наукового знання* : зб. матеріалів Всеукр. наук.–практ. конф., присвяч. 105–річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О. М. Куцевол [та ін.]. Вінниця : Нілан–ЛТД, 2017. С. 112–115.
12. Богатько В. В. Засоби економії вислову в мові сучасних регіональних газет. *Актуальные научные исследования в современном мире: XXI Междунар. научн. конф.*, 26–27 января 2017 г., Переяслав–Хмельницький : сб. научн. трудов. Переяслав–Хмельницький, 2017. Вып. 1(21), ч. 5. С. 27–33.
13. Богатько В. В. Механізм процесів еліпсування головних формально-синтаксичних компонентів простого речення неповної структури. *Матеріали II Всеукраїнської науково–практичної конференції «Лінгвістичне портретування сучасного соціуму»*. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. С. 83–90.
14. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
15. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 255 с.
16. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.
17. Винокур Т. Г. Закономерности стилистического использования языковых единиц. Москва : Наука, 1980. 237 с.
18. Галкина–Федорук Е. Современный русский язык. Синтаксис. Москва : Учпедгиз, 1958. 199 с.
19. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985.
20. Голоюх В. І. Еліптичні речення з невербалізованими головними членами. *Мовознавство*. 1982. № 1. с. 21–26.

21. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис: досягнення і проблеми. *Актуальні проблеми синтаксису*: міжнар. наук. конф., 19-21 жовтня 2006 р. : Матеріали. Чернівці : Рута. С. 267– 275.
22. Гуйванюк Н. Слово – Речення – Текст: вибр. праці. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
23. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення: дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1999. 203 с.
24. Дикарева С.Е. Анафорический эллипсис в аспекте анализа. *Лингвистические проблемы функционального моделирования речевой деятельности*. Вып. 5. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. с. 135 – 145.
25. Дорофеева Е.Н. Реализация авторской установки на экспрессивность посредством использования окказионализмов в газетно-журнальной коммуникации конца XX столетия. *Система і структура східнослов'янських мов*: Зб. наук. праць. Київ : Т-во «Знання» України, 2002. с. 155–160.
26. Дудик М. П. Про мовностилістичні аспекти публіцистики. *Проблеми граматики і лексикології української мови*: Зб. наук. праць. – Київ : НПУ, 2001. с. 191–198.
27. Дудик П. С. Неповні речення. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : За заг.ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. С. 262– 309.
28. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ : Наукова думка, 1958. С. 129– 260.
29. Дудик П. С. Еліптичні речення в українській мові. *Українська мова в школі*, 1958. № 2. с. 3–7.
30. Дудик П. С. Із синтаксису простого речення. Навчальний посібник. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 1999. 297 с.
31. Дудик П. С. Про речення як синтаксичну одиницю. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія : Філологія*. Вінниця, 1999, №1. с. 78–81.

32. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення (Просте речення; еквіваленти речень). Київ : Наукова думка, 1983. 288 с.
33. Желтоногова Т. Семіотичні особливості заголовка як знака тексту. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)*. Випуск 44. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. с. 132–135.
34. Жовтобрюх М.А. Мова української періодичної преси (до середини 90-х років XIX століття). Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. 412 с.
35. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : Наукова думка, 1970. 304 с.
36. Журналістика в умовах гласності / А. З.Москаленко, В. А.Качкан, І. Г.Мащенко та ін. Київ: Либідь, 1991. 192 с.
37. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття : функціональний і прагмалінгвістичний аспекти [монографія]. Вінниця : Нова Книга, 2009. 400 с.
38. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI ст. : структура та прагмастилістичні функції : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2010. 40 с.
39. Завальнюк І. Я. Функціональна репрезентація еліптичних речень у мовленні української преси початку XXI ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія*. Вінниця, 2009. Вип. 11. С. 108– 116.
40. Завальнюк І. Я. Функціонально-стилістичні особливості вживання окличних речень у сучасному українському газетному мовленні. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць на пошану проф. К. Г. Городенської з нагоди її 60-річчя / [відп. ред. Г. І. Мартинова]. Черкаси, 2008. Вип. 8. С. 306– 326.
41. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови : Синтаксис : [монографія]. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

42. Загнітко А. П. Еквіваленти речення : статус, обсяг і функційна типологія. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць ; наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2009. Вип. 19. С. 79–91.
43. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
44. Загнітко А. Синтаксична поетика Івана Драча (штрихи до творчої манери). *Функціонально-комунікативні вияви граматичних одиниць*: зб. наук. праць. Київ: ІЗМН, 1997. С. 152–158.
45. Загнітко А. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с. 170.
46. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису: монографія: вид. друге, випр. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 294 с. 73–76.
47. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. Москва : Наука, 1982. 368 с.
48. Івкова Н. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: дис. ... на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук. Горлівка, 2007. 218 с.
49. Іваницька Н. Л. Двоскладне речення в українській мові. Київ : Вища школа, 1986. 167 с.
50. Єрмоленко С. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наук. думка, 1982. 210 с.
51. Ирисханова К. М. Коммуникативные форманты стиля. *Стилистические аспекты устной и письменной коммуникации* : Сб. научн. тр. Москва : МГПИ, 1987. с. 26–33.
52. Киселёва Л. А. Вопросы теории речевого воздействия. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1978. 160 с.
53. Коваленко Б. О. Мовні особливості та екстралінгвістична зумовленість публіцистичного стилю. *Система і структура східнослов'янських мов*: Зб. наук. праць. Київ : Т-во «Знання» України, 2002. с. 171–177.

54. Ковальчук Н.С. Синтаксическая структура предложений в информационных текстах. (на материале украинских газет, радио и телевидения): дис. ... на соискание научной степени канд. филол. Наук : 10.02.02. Днепропетровск, 1980. 177 с.

55. Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації: дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Львів, 1999. 174 с.

56. Коробова Л.А. О симантике газетного заголовка. *Иностранная филология*. 1975. Выпуск 6. 77–84 с.

57. Коротка літературна енциклопедія. Київ : Вища школа, 1968. 530 с.

58. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : АН УРСР, 1957. 420 с.

59. Костомаров В.Г. Лингвистический статус массовой коммуникации и проблема «газетного языка». *Психолингвистические проблемы массовой коммуникации*. Москва : Наука, 1974. с. 53–66.

60. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики. Москва: Изд-во Москов. ун-та , 1971. 267 с.

61. Коструба П. П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень. Питання українського мовознавства, кн. 4. Львівський держ. ун-т, 1960. с. 38–75.

62. Ладиняк Н. Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2007. 20 с.

63. Лінгвістичний енциклопедичний словник / За ред. Ярцевої В.М. Москва : Радянська енциклопедія, 1990. 870 с.

64. Лонська Л.І. Структурно-семантичні особливості буттєвих речень в українській мові: авторефер. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2001. 19 с.

65. Мамалыга А.И. Анализ структуры публицистического текста. Киев : Киев. гос. ун-т., 1992. 118 с.

66. Мамалига А. І. Структура газетного тексту. Київ : Вища школа, 1993. 137 с.
67. Марич С. М. Емоційно-експресивний синтаксис української мови: Навч. посібник. Київ : Наука, 1994. 77 с.
68. Мова і час : Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови. / Під ред. В. М. Русанівського. Київ : Наук. думка, 1977. 237 с.
69. Мова сучасної масово-політичної інформації. Київ : Наукова думка. 252 с.
70. Мукомела О. Публіцистика: Утвердження української ідеї. *Історія української преси : ХХ століття*. Хрестоматія. Київ : Наша культура і наука, 2001. С. 7–17.
71. Особливості мови засобів масової інформації. Київ, 1983. 20 с.
72. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва : ГОС. учебно-педагогич. изд-во Министерства Просвещения РСФСР, 1956. 511с.
73. Пилинський М. М. Експресивність стилю масової політичної інформації. *Мовознавство*. 1977. № 5. с. 35–44.
74. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1976. 288 с.
75. Пилинський М. М. Розмовна лексика у мові преси. *Мова сучасної масово-політичної інформації*. Київ : Наукова думка, 1979. с. 23–42.
76. Почепцов Г. Г. Коммуникативные аспекты семантики. Киев, 1987. 131 с.
77. Прокопчук Л. В. Сучасна українська мова. Синтаксис. Вінниця, 2003. 35 с.
78. Психолінгвістическая проблематика массовой коммуникации. Москва: Наука, 1974. – 52 с.

79. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2008. 260 с.
80. Реунова О. И. Эллипсис как лингвистическое явление. Пятигорск : Изд-во Пятигорск. гос. лингв. ун-та, 2000. 229 с.
81. Рогова К. А. Синтаксические особенности публицистической речи. Ленинград : Изд-во Ленинград. ун-та, 1975. 70 с.
82. Сербенська О.А. Мова газети і мовотворчість журналіста в аспекті соціально-культурного розвитку суспільства: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: 10.02.01. Київ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 1992. 38 с.
83. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика». Київ, 2003. 22 с.
84. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української літературної мови : Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994.
85. Сиротинина О. Б. Некоторые жанрово-стилистические изменения советской публицистики. *Развитие функциональных стилей современного русского языка*. Москва : Наука, 1968. с. 101–124.
86. Супрун Л.В. Граматика і семантика простого речення. Київ, 1997. 262 с.
87. Сковородников А.П. О соотношении понятий «парцелляция» и «присоединение» (на материале русского литературного языка). *Вопросы языкознания*. 1978. № 1. с. 119–129.

88. Сковородников А.П. Эллипсис как стилистическое явление современного русского литературного языка (пособие для спецкурса). Красноярск: КГПИ, 1978. 94 с.

89. Сковородников А. П., Копнина Г. А. Экспрессивность речи. *Культура русской речи* : Энциклопедический словарь–справочник ; под ред. Л. Ю. Иванова и др. Москва : Флинта; Наука, 2003. С. 765.

90. Солганик Г.Я. Публицистика как искусство слова. *Поэтика публицистики*. Москва : Изд-во МГУ, 1990. – 3 – 10 с.

91. Сосюр Фердинан де Курс загальної лінгвістики. / Пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.

92. Стилистика русского языка: Жанрово-коммуникативный аспект стилистики текста. Москва : Наука, 1987. 236 с.

93. Томусяк Л. Семантико-синтаксична організація речень з дуплексивами: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 1999. 19 с.

94. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та інші. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

95. Харченко С. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2001. 21 с.

96. Швец А. В. Публицистический стиль современного русского литературного языка. Київ : Вища школа, 1979. 127 с.

97. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасні українська літературна мова. Київ, 2000.

98. Шевцова А. А. Неполные предложения в современном русском языке. Донецк : ДГУ, 1978. 64 с.

99. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енцикл. словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.

100. Шульгина В.И. Структурно-семантические типы эллиптических конструкций в русской разговорной речи: автореф. дис. . на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.01/ Ин-т языковедения им. А. А. Потебни АН УССР. Київ, 1990. 17 с.

101. Чабаненко В. Стилiстика експресивних засобiв української мови : монографія. Запорiжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

102. Чабаненко В. Основи мовної експресії. Запорiжжя: ЗДУ, 1984. 167 с.

103. Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды / Под ред. Д. Э. Розенталя. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1980. 256 с.